

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Бакалаврська робота

**Дослідження звичаїв різдвяних свят в історичному комітаті Угоча у
синхронному та діахронному аспектах. Вивчення традицій
передріздвяних і різдвяних свят у програмі літературного гуртка**

Колонич Ева Адальбертівна

Студентка IV-го курсу

Спеціальність угорська мова та література

Освітній рівень: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 2017

Науковий керівник:

Кейс М. Ю.

к.ф.н., доцент

Завідувач кафедрою:

Ковтюк І.Я.

к.ф.н., доцент

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2017 року

Протокол № _____ / 2017

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Бакалаврська робота

**Дослідження звичаїв різдвяних свят в історичному комітаті Угоча у
синхронному та діахронному аспектах. Вивчення традицій
передріздвяних і різдвяних свят у програмі літературного гуртка.**

Освітній рівень: бакалавр

Виконав: студентка IV-го курсу
Спеціальності угорська мова та
література
Колонич Ева Адальбертівна

Науковий керівник: Кейс М. Ю.
к.ф.н., доцент

Рецензент: Пенцкофер І. І.
к.ф.н., доцент
Брензович М. І.
к.ф.н., доцент

Берегове
2017

Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Filológiai Tanszék

**A karácsonyi ünnepkör szokásrendszerének kutatása a történelmi
Ugocsában, különös tekintettel a múlt és jelen változásaira. Az adventtől
karácsonyig terjedő időszak hagyományai az irodalom szakkörön**
Szakdolgozat

Készítette: Kalanics Éva
IV. évfolyamos magyar nyelv és irodalom
szakos hallgató

Témavezető: Kész Margit
PhD, docens

Recenzens: Penckófer János
PhD, docens
Brenzovics Marianna
PhD, docens

Beregszász – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. АНАЛІЗ КРИТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ	7
РОЗДІЛ II. КОРОТКИЙ ОПИС ДОСЛІДЖУВАНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ	
2.1. Історія села Шаланки.....	10
2.2. Історія села Чепа.....	13
2.3. Коротка історія села Карачин.....	15
РОЗДІЛ III. СВЯТА РІЗДВЯНОГО ЦИКЛУ	
1.1. Адвент.....	20
2.2. Визначні дні.....	22
3.3 Різдво.....	30
3.4. Різдвяний вертеп.....	33
РОЗДІЛ IV. РІЗДВЯНІ ЗВИЧАЇ У ЗРІЗІ ЛІТЕРАТУРНОГО ГУРТКА	
40	
ВИСНОВКИ УГОРСЬКОЮ МОВОЮ	53
ВИСНОВКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	57
ДОДАТКИ	59

TARTALOM

BEVEZETÉS	6
I. FEJEZET: A SZAKIRODALOM FELDOLGOZÁSA	7
II. FEJEZET: A KUTATOTT TELEPÜLÉSEK RÖVID BEMUTATÁSA	10
2.1. Salánk története.....	10
2.2. Csepe település története.....	13
2.3. Karácsfalva rövid története.....	15
III. FEJEZET: A KARÁCSONYI ÜNNEPKÖR	17
3.1. Advent.....	20
3.2. Jeles napok.....	22
3.3. Karácsony.....	30
3.4. Betlehemes játékok.....	33
IV. FEJEZET: KARÁCSONYI HAGYOMÁNYOK AZ IRODALMI SZAKKÖRÖN	40
ÖSSZEFOGLALÁS	53
UKRÁN NYELVŰ ÖSSZEGZÉS (Резюме)	55
FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE	57
MELLÉKLET	59

BEVEZETŐ

Ünnep és hétköznap váltakozása maga az élet. Ünneptől ünnepig élünk, hiszen a ciklikusan ismétlődő ünnepek adják meg életünk ritmusát. Minden ünnep, legyen az egyéni, vagy közösségi, egy-egy állomást jelent az ember életében. Ezeket az alkalmakat átmeneti rítusoknak is nevezhetjük, hiszen kezdetben az ember egyik állapotból a másikba való átmenetét ünnepelte a közösség. Ilyen átmeneti alkalmak voltak a születés, avatás, házasság, halál. A fent említett alkalmakat nem a naptár határozza meg. Azonban vannak olyan ünnepélyes alkalmak, melyek a naptártól függenek, ezeket a jeles napokat kalendáris ünnepeknek, szokásoknak nevezzük. A naptári ünnepekhez kapcsolódó népszokások többnyire összetettek: szövegből, énekből, táncból, gesztusokból, szokáscelekményből állnak. Az egyszemélyes, szöveg nélküli hiedelemcelekménytől a dramatikus jellegű, többszereplős játékokig számos változatuk alakult ki. (Tátrai–Karácsony 1997)

A hagyományos közösségek életében nagyon fontos szerepe van az együtt megélt ünnepeknek. A közösség stabilitása, működőképessége függ attól, hogy a hagyományozott minták érvényesülnek-e vagy sem. Addig van közösség és szokás, amíg vannak közös alkalmak.

A hagyományos életmód felbomlásával a 21. század emberének életvitele már nem függ olyan nagymértékben a ciklikusságtól. A mai kor emberének ünnepeiből hiányoznak a szertartások. A modern ember, ha nem is tudja, de sejti ezt és tudattalanul szenved a hiányától.

Adatfeltárási tevékenységem során a naptárhoz kötött ünnepekhez, azon belül a karácsonyi ünnepkörhöz fűződő szokásokat, hiedelmeket vizsgáltam a változás folyamatában a történelmi Ugocsa három, a kis régió tekintetében jellemző vallási és kulturális sokszínűséget reprezentáló településén: Salánk, Csepe és Karácsfalva.

A kutatás több szakaszból tevődött össze. Az első fejezetben a kalendáris szokásokkal és hiedelmekkel foglalkozó alapvető szakirodalmat dolgozom fel. A munkám további része az általam gyűjtött anyagból, az adatközlőimtől kapott információk feldolgozásából áll. Az adatgyűjtés során a közvetlen beszélgetést és megfigyelést, valamint a strukturált interjút alkalmaztam kutatási módszerként. A továbbiakban a karácsonyi ünnepkör irodalom szakkörön való megjelenítésének innovatív szakmódszertani lehetőségeit is felvázolom.

I. FEJEZET: A SZAKIRODALOM FELDOLGOZÁSA

Elsősorban a felhasznált irodalom áttekintése alapján kaphatunk képet a legfontosabb kutatások eredményéről, amelyek bemutatják a hagyományos paraszti kultúra számos szokását, hiedelmét. Olyan művek kerülnek itt bemutatásra, mint Dömötör Tekla *Naptári ünnepek, népi színjátszás* (Dömötör 1983) című könyve, Tátrai Zsuzsanna–Karácsony Molnár Erika *Jeles napok, ünnepi szokások kiadványa* (Tátrai–Karácsony 1997) illetve *Magyar Népszokások (Dömötör 2013)* című néprajzi értekezése, valamint a Magyar Néprajz VII. kötetének, azon fejezete, amely általánosan foglalkozik a jeles napokkal, ünnepi szokásokat (). Népszokáskutatással több híres neves kutató foglalkozott, mint például: Dömötör Tekla, Róheim Géza, Reső Emsel Sándor és mások. Az első említések a 19. századból valók. „A 19. század elejétől mind a külföldi, mind a hazai tudományokban megindul az érdeklődés a népszokás iránt is, jó ideig azonban nem fogalmazódik meg elméleti szinten azon mibenléte.”(Voigt 1998: 400) Az első önálló népszokásgyűjtemény, a Magyarországi népszokások című könyv 1867-ben jelent meg, Reső Ensel Sándor, a kötet összeállítója (és részben gyűjtője is) a bevezetőben többek közt ezt írta: „A népszokás egybegyűjtése régi óhajta nemzeti irodalmunknak, a Kisfaludy Társaság 1862-ik évben több lapokban, így a Vasárnapi Újság 319. lapján is tett felhívást e téren, s indoklá a népszokások egybegyűjtésének hasznát.”(Reső Ensel 2011: 3) Az év ünnepei túlnyomórészt vallási ünnepek is, ám ebbe a sorba beletartoztak az egyes foglalkozások, munkafajták ünnepivé emelt mozzanatai, vagy a társas együttlét nevezetes alkalmai is. Ebben az értelemben Dömötör Tekla Naptári ünnepek - népi színjátszás című 1964-ben publikált munkája az alapvető összefoglalás. Az 1960-as évektől a népszokások funkcióra helyezve a hangsúlyt a változás-vizsgálatok kerültek előtérbe. Dömötör Tekla meghatározása alapján „Voltaképpen a kultúra hagyományozódásának spontán formája, az a keret, melyben a nép ünnepe és hétköznapja lejátszódott. Közösségi magatartásmód és cselekvésmód; olyan viselkedési mód, melynek a közösség tagja alávetik magukat, mert megfelel az élő kulturális hagyományának. Egyszerre illemtan, erkölcsi kódex, íratlan törvény, művészet, költészet, színjátszás, mítosz és mágia.” (Dömötör 1972: 9) A népszokás fogalmának meghatározását nálunk a Magyar Néprajzi Lexikon címszavaként Németh Imre fogalmazta meg 1981-ben. A Világirodalmi lexikon 1992-ben publikált XIV. kötetében a „szokás” fogalmát Dömötör Tekla és Voigt Vilmos írják le. „E megfogalmazások alapján a szokások olyan magatartások és cselekvések, amelyek a társadalmi együttélés során, hosszú idő alatt alakult ki, az ismétlődés révén állandósultak,

és egyöntetűvé vált formáik társadalmilag elfogadottá, a hagyomány részévé váltak. A szokások az emberi megnyilatkozásokat, az ember életének menetét szabályozzák, rendezik és szervezik.” (Voigt 1998: 402)

A szakirodalom alapján a szokások három rétegét különböztethetjük meg:

1. A mindennapi élet sztereotip cselekvéseit.
2. Alkalmhoz fűződő, összetettebb és tagoltabb cselekvésmintákat, ezek a voltaképpeni szokások, illetve a rítusok, a dramatikus népszokások, ceremóniák.
3. Valamint a jog és az erkölcs fogalmaihoz közelítő cselekvésrendszereket, amelyek már a folklóron kívüli keretekben is felfoghatók, ám megjelenthetnek a szokások már említett szintjein is (pl. a kegyelet a temetőben, szeretet és gondoskodás a gyermeknevelésben, becsület és tisztesség a munkavégzésben, vallásos hit az egyházi ünnepeken). (Voigt 1998: 200)

Az említett szintek tagolódása, a területek egymással való kapcsolatainak rendszere természetesen társadalmanként, illetve társadalmi rétegenként különféle lehet.

Csoportosítás

A népszokásokat többféle módszer alapján tudjuk csoportosítani. A leggyakoribb azonban a tematikus felosztás, miszerint az élet fordulói, az egyes életszakaszok szokásai kerülnek egy csoportba, és a naptári ünnepek a másikba. Mind elméleti, mind gyakorlati szempontból célszerűnek látszik, ha a népszokások területi beosztásánál a cselekményesség alapján körvonalazzuk a népszokások főbb területeit. A cselekmény – mint a drámaelméleti műszó – azokat az időben lezajló cselekvésféléket jelöli, amelyeknek szövegben is megfogalmazható tartalmuk van. Ennek alapján választhatók el egymástól a szokáscselekvések – a dramatikus népszokások – a népi színjátszás formái. *„E szempontokon kívül más felosztási szempontok is lehetségesek. Ezek kitérhetnek az erkölcsi, jogi, társadalmi, vallási, stb. jellegű szokásokra is. Az utóbbi évtizedek kutatásai nagyban hozzájárultak a szokások jelszerűségének, illetve kommunikációs folyamatokban betöltött szerepük, valamint az identitást kifejező vonásaik megállapításához.” (Voigt 1998: 402)* A naptári évi szokások azok a legelterjedtebbek meg a legjellegzetesebbek a vidékünkön. Feloszthatjuk őket az évszakok ünnepeire, a karácsonyi ünnepkörre lehet a legtöbb szokást idézni, mint

például. Luca-nap, Miklós-nap, stb. „*A naptári évhez fűződő szokások is igen különböző történelmi korokban jöttek létre, a népszokást gyakorlóknak csak ritkán van fogalmuk e történelmi rétegződésről.*” (Dömötör 1972: 14)

A népszokások felosztása

A népszokások főbb csoportjai a következők

1. Naptári ünnepek (pl. karácsony, húsvét, pünkösd, jeles napok);
2. A gazdasági élet ünnepei (pl. aratás, szüret, fonó, kukoricafosztó);
3. Az emberi élet ünnepei (pl. keresztelő, lakodalom, temetés);
4. Emlékünnepek (pl. fogadott ünnepek, politikai ünnepek).

. (Tátrai–Karácsony 1997: 75)

A kárpátaljai néprajzi kutatásban az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején gyűjtők egész sora jelentkezett értékes adatfeltáró munkával. Megemlíthetjük Punykó Mária (1999), Kész Margit (2005), Móricz Kálmán (1993) és Fedák Anita (2007) munkáit.

II. FEJEZET: A KUTATOTT TELEPÜLÉSEK RÖVID BEMUTATÁSA

2. 1. Salánk története

Salánk a Nagyszőlősi járás, vagyis az egykori Ugocsa vármegye északi szegletében, 18 km-re Nagyszőlőstől, a Borzsa-folyó völgyében terül el. Az írásos források 1332-ben említik először. A falu nevét egyesek Salán vezér nevével hozzák összefüggésbe, mások pedig a Salán török személynévvel, vagy a Salamon név becéző változatával magyarázzák. (György–Horváth 1995: 7)

A mocsaras tölgyerdőkkel borított területe a honfoglaláskor Töhötöm vezér törzse foglalta el és e törzs egyik ága, Farkas Agmánd nemzetsége ütött itt tanyát. Feladatunk a határvonal (gyepü) védelme volt. Az Árpád-korban ez a vidék királyi vadászterület volt. A tatárjárás után a birtokot a Gutkeled nemzetség kapta meg adományul V. István királytól, IV. Béla fiától. A Gudkeledek Szatmárból, ősi birtokukról telepítettek be magyar lakosokat Salánkra, mely akkor még a Feketepataki uradalomhoz tartozott. 1414-ben befejeződött a falu újratelepítése. Salánk földesurai 1483-ban Atyai György, Gacsályi György Dengeleghi Bernát voltak, később a rozsályi Kun família birtokolta. Az ő családi címerük látható a község címerén és régi pecsétjén: három csillag, három Báthory-féle sárkányfog és a „Sigillum oppidi Salank 1647” közirat. A címer a református templomban is látható Kun – család sírkövén. Nincsenek adataink a falu lakosságának kezdeti számáról. A legkorábbi 1509. évi összeírás szerint 262 fő lakta Salánkot. 147 porta, 77 jobbágy család és egy zsellér család, valamennyien magyarok. Ruszinok csak a 18. századtól telepedtek be Salánkra, de ők is hamarosan elmagyarosodtak. (Horkay 2011: 11)

A 15-17. században a salánkiak sokat pereskedtek, vitáztak beregiekkel a két falu között elterülő Hosszúerdő (vagy Nagyerdő) birtoklásáért. Végül Bethlen Gábor erdélyi fejedelemhez fordult segítségért. (1621-ben a vidéket Erdélyhez csatolták.) 1627-ben a bölcs fejedelem levélben utasította a két falut a vitatott erdő felmérésére és igazságos felosztására.

Szülőfalunk neve szorosan összefügg II. Rákóczi Ferenc nevével és az általa vezetett 1703-1711. évi szabadságharccal. A hagyomány szerint Esze Tamás és Kis Albert kuruc serege a salánki Nagyerdőből indult Verecke felé, hogy találkozzon a Lengyelországból hazatérő Rákóczival, aki a fegyveres harc élére állt. A barkaszoói Kis Albert személyesen buzdította harcra Salánkon a népet, aminek hatására sokan beálltak

a kuruc seregbe. Salánk Rákóczi-birtok volt. Községünk mellett, a Helmec hegy oldalában vadászkastélya volt a fejedelemnek. Az akkor még Munkácstól Salánkig húzódó erdőségekben gyakran pihent meg itt vadászat közben. Pontosabban mondva a kastély közvetlenül Barkóczyné Koháry Judit salánki földbirtokosé, Károlyi Sándor kuruc generális anyósáé volt. Ő így panaszkodott jobbágyaira: „Méltóságos fejedelemhez akarnak menni néhány nyakas emberek, dobot és zászlót kérnek, hogy hajdú várossá tétessék.” (György–Horváth 1995: 23)

Esze Tamás történész szerint „...olyan kemény és öntudatos kuruc jobbágyok még Beregben sem igen akadtak, mint a Perényiek nagyszöllősi, Károlyi anyósának Koháry Juditnak salánki jobbágyai.” A salánki karabélyosok és talpasok kitűntek a szabadságharcban. Egy 1704-ben készült „Specifikációja azoknak, akik nemes Ugocsa vármegyéből Kegyelmes urunk hadaiban ab anno 1703 vadnak vagy elestek” című kimutatás szerint 26 salánki vitéz szolgált ekkor Rákóczi hadában, kiket név szerint is felsorolnak. (György–Horváth 1995: 24)

A kurucok hősiessége ellenére a szabadságharc elbukott. A nyolc évig tartó küzdelem utolsó, szomorú felvonása Salánkon, Barkóczyné kastélyában zajlott le. 1711. február 10.-én Rákóczi Salánkra érkezett, miután fegyverszünetet kötött a Habsburgokkal. A fejedelem ebbe a csendes, eldugott faluba hívta össze tanácskozásra erdélyi tanácsosait, és a magyarországi szenátorokat, hogy választ adjanak a császáriak békefeltételeire. Az értekezletre, vagy ahogy Salánkon emlegetik, Rákóczi utolsó országgyűlésére február 12-14-én került sor. A tanácskozáson úgy döntöttek, hogy a békefeltételeket nem fogadják el; a fejedelem Károlyi Sándort nevezi ki a kuruc seregek főparancsnokává, ő maga pedig tárgyalás céljából a Lengyelországba érkező orosz cárhoz utazik. Rákóczi tíz levelet írt salánki keltezéssel, nagyobb részüket Károlyihoz.

Február 18-án hagyta el Rákóczi és kísérete Salánkot, majd egy napos munkácsi tartózkodás után, február 21-én az országot is – örökre.

A salánki nép hűen őrzi a nagy fejedelem emlékét. A református templom karzatán emléktábla hirdeti:

„II. Rákóczi Ferenc Fejedelem
Salánki országgyűlésének és utolsó
Itt tartózkodásának emlékére
1711 Febr. 11- 18
Halála 200 éves évfordulóján
1835. Ápr. 8”

A hegyoldalban levő vadászkastély 1717-ben a krími tatárok felégették, csak a pince marad meg belőle. A hegy alatt egy kis tiszta vizű forrás folydogált, népies nevén a „Nyikes kútja”. A kutat Mikes Kelemenről, Rákóczi hú apródjáról nevezték el, aki itt tartózkodásuk idején ebből a forrásból hordta az ivóvizet a kastélyba urának, mivel akkor a mocsaras vidéken kevés jó ivóvíz volt.

1991. május 26-án a felújított Mikes-kút mellett emlékhelyet avattak fel Rákóczi és Mikes emlékére. Az avatóünnepséget ünnepélyes koncert és nemzetközi tudományos konferencia kísérte. Sajnos az emléktáblát barbár kezek ellopták, fel kellett újítani. De nem rabolhatják el a salánkiak szívéből Rákóczi és Mikes Kelemen emlékét. Ezt bizonyítják a salánki Rákóczi mondák, valamint az is, hogy a közösség egyik utcáját a vezérlő fejedelemtől, egy másikat pedig nemes zágoni apródjáról nevezték el. (György–Horváth 1995: 32)

Ma Salánk 3100 lakosú, magyar ajkú község, melyet vasútvonal köt össze Nagyszőlőssel. A falu egykor hatalmas határnak csak töredékét tudhatja magáénak. Gyönyörű fekvése van. Erdők, dombok határolják. A vulkáni eredetű Helmec (Hömlöc) 368 m magas. A közelben folyik a Borzsa-folyó és a Szalva-patak, de több bányató is van a határban. A lakosság református és görög-katolikus vallású.

A falu református temploma műemlék: a 14. század elején épült katolikus templom a reformátusok a XVI. század derekán vették birtokukba. A templomban látható az 1608-ban elhunyt rozsályi Kun Gáspár címere kőszarkofágja és az említett Rákóczi-emléktábla.

A görög-katolikus templom eredete a 18. században nyúlik vissza. Sajnos az egykori zsindeyes római katolikus kápolnát a kommunista rendszer idején lerombolták. Helyén egy emlékmű látható.

A falu büszkesége Rákóczi-emlékpark, melyben Szent István király, II. Rákóczi Ferenc és Mikes Kelemen szobrán kívül egy emléktábla őrzi a sztálinizmus itteni áldozatainak nevét. 1944 őszén a sztálinisták 301 férfit hurcoltak el, közülük 59-en odahaltak. Salánk másik nevezetessége a falu határában található Mikes-kút.

2.2 Csepe település története

Az adott esetben elengedhetetlen a helyismeret és a helytörténet ismerete. A falu ahol a mélyinterjúkat készítettem az ugocsai kismemesi vidékhez tartozott. „**Nevének magyarázata:** „Csepe.1393: Chepe...Puszta személynévből keletkezett magyar névadással...” Az alapjául szolgáló személynév a magyar régi nyelvi Csépán, „István” személynév becéző alakja. **Múltjából:** Csepéről a legrégebbi írott feljegyzések a XIII. század végéről találunk, ez időben a Farkas Igmánd nemzetségei voltak a birtokosai. Később Thyba fia, Miklós nyerte adományként V. István királytól, majd a Csepy család kezére került. (Bottlik–Dupka 1993: 145-146) Más forrás alapján a következőket tudhatunk meg a településről: „ A falu az ugocsai kismemesi vidékhez tartozik, 1320-ban szerepel először, mikor a falu birtoka felett Ákos fia: Guba comes, Péter és Máté s Mikó (Péter fia) Miklós, továbbá Fertes fia Péter, akik az előző évben egymás között osztották fel ugyancsak ugocsa megyei Csedreget és Almást, Kopasz Miklósnak, a Sásváry család őseinek István nevű fiával osztozkodnak. Ez az osztozás arra mutat, hogy a csepei nemesek a sásváriakkal közös törzset alkottak. Ákos fiaitól származtak az Ákos és Zoltán nevű csepei nemesi családok, melyek nagyszámú tagjai a XIV-XVI. századok folyamán jóformán egyedüli birtokosai voltak a nevét három ízben is változtató falunak. a falu Ákos- illetve Péterfalva néven csak egy ízben szerepel, ezután másfél századon keresztül Teleknek vagy Telkinek nevezik. Mikor vagylagosan kezdik a személynévből eredő Csepe és Telki néven nevezni, az utóbbi egy ízben praedium-ként szerepel, ami arra mutat, hogy a névváltoztatást a falu helyválttatása vonhatta maga után, a helyválttatást pedig valószínűleg a Tisza kényszerítette ki, hiszen a szomszédos Öszödfalvát is ez pusztította el. Később az Ákos család kihalt, s birtoka a leányág kezére jutott. A jobbágyság a XVI. században magyarnak tekinthető, bár már ekkor némi nyoma látszik a későbbi erős rutén betelepülésnek.” (Szabó 1994: 148-149) A Bereg-Ugocsa vármegyében elterülő magyar falu a hozzátartozó csepei tanyákkal együtt a Csepy család birtoka volt. A Czáró Fogarassy család a 17-18. század fordulóján telepedett le, házassági kapcsolatok révén. A Nagyszőlőstől közel 20 kilométerre fekvő településhez évtizedek óta két társközség tartozik Csomafalva és Hetenyi. Ma már ukrán-ruszin-magyar falunak tartják a Nagyszőlősi járásban. Magyar tannyelvű iskoláját 1944-ben bezárták, s az 1990-es évek elejétől a magyar nyelvet csak fakultációként oktatják. A településen nagy az asszimiláció, s ehhez hozzájárul a két társtelepülés is, bár magát a községet ritkán említik. A faluban műemlék is található mégpedig a református templom. A csepei református templom Kárpátalja kiemelkedő

műemlékeihez tartozik. A tömzsi, alacsony tornyú templom valamikor a XII. század végén, a XIII. század elején épült. A pontos dátum nem ismert, de már a tatárjárás idején állt. Az 1500-as években úgy szólta törvény, hogy amilyen vallású a földesúr olyan vallást vett fel a település lakossága is. A Csepy családdal egyidőben a falu lakossága is áttért a református hitre. „ *A templom épülete kőből készült, alatta alagút volt kiépítve, amely az elmondások szerint a Fekete-hegyig vezetett. Ennek ajtaját a későbbi felújítások során meg is találták. Az erős falak és az alagút védelmet és menekülési lehetőséget nyújtott az embereknek a tatárjárás idején.*” (Kállai-Köteles-Bíró 2009: 106-107) Több más ismeretterjesztő munka is foglalkozik a Csepei református templommal: „*A templom torony nélküli, szentélye sokszögzáródású, sarkain támpillérekkel. Hosszája a szentélytől szélesebb és magasabb, nyugati homlokzatának sarkain támpillérek vannak. Említésre méltó szamárhátíves nyugati kapuja. Pálcátagos, csúcsíves vakmérműves ablakainak osztóbordái hiányoznak. A szentély bordás csillagboltozattal fedett, csúcsíves, sarkított diadalív választja el a hajától. A diadalív déli oldalához épült szószéknek díszes koronája van. a szószék melletti fedeles papi pad szintén említésre méltó. a szakirodalom szerint a szentély falában gótikus pasztofórium, északi oldalán pálcátagos sekrestyeajtó volt. Jelenleg ezek nem találhatók. Klenódiumai között említik 1628-as ónkannáját, 1714-es aranyozott ezüstkelyhét az alábbi felirattal: „Váradai Mária asszonytól 1714”. A templomtól nyugatra fa harangláb, mellette díszvázás klasszicista emlékoszlop áll a következő felirattal:”Fogarassi Beniamin s unokája a szelíd Berta emlékek emelt május 30dik 1848.” (Deschman 1990: 68-69) Említésre méltó még a görög katolikus templom a településen illetve az iskolaudvar. A mai iskola helyén állt a Czáró Fogarassy kúria, melyet sajnos leromboltattak. Az iskolaudvaron található családi kriptá bejáratát lebetonozták, az ide telepített ritka fafajtákat lassan kivágják arra hivatkozva, hogy veszélyesek a gyerekekre. A Kárpátaljai nagyárvíz idején a megmaradt gazdasági épületek is lebontásra kerültek.*

2.3. Karácsfalva rövid története

Karácsfalva 15 km-re nyugat-délnyugatra kerül el Nagyszőlőstől Tiszakeresztúr és Tiszaújhely között. A faluból közúton Tiszakeresztúr irányába juthatunk ki a főútra, illetve Tiszaújhelyen keresztül közelíthetjük meg a főutat. Vasútállomása 8 km-re van Tiszaújlakon, vagy Tiszaújhelyen. A települést a történelemben 1260-ban Karachunfolua néven említették először. A 16. században módosult a település neve, Karachfalva lett. Az elsődleges Karácsonyfalva helynév a Karácsony személynévből származik, de előzménye lehet a magyar karácsony ünnepnév is. Talán olyan emberek viselték a Karácsony nevet, akik karácsonykor születtek. A Karácsfalva újabb rövidült alak. Az ukrán névalak Karacsin a magyarból való. Az 1851-es feljegyzések szerint a falut oroszok lakták és Bereg-Ugocsa vármegyéhez tartozott. A 19. században orosz illetve ruszin faluként tartották számon, de a 20. század elejére a falu lakossága elmagyarosodott. (Bottlik–Dupka 1993: 154)

A falu legnagyobb életpályát befutó szülötte Zékány János, aki egy helybeli kisnemesi család sarjaként 1670-ben látta meg a napvilágot, majd felnövekedvén elvégezte a bécsi egyetemet. Azután elérkezett a számára sorsdöntő 1696-os év, amikor I. (Nagy) Péter orosz cár a császárvárosba látogatott, az egyetem tanárai pedig felhívták a figyelmét a tehetséges, tanult fiatalemberre. Az uralkodó magához kérte Zékány Jánost, majd meghívta udvarába, s kinevezte a trónörökös, a leendő II. Péter nevelőjévé, akivel beutazta egész Európát. Később a cár összes javai igazgatójává tette, s ebben a minőségében leleplezte Alekszandr Mensikov herceg, generalisszimusz csalásait, ám ezzel kihívta maga ellen a főméltóság haragját, s így menekülnie kellett Szentpétervárról. 1717-ben hazatért Karácsfalvára.

A következő esztendőben I. (Nagy) Péter visszahívta, s ő ment is volna, csak hogy Károlyi Sándor gróf nem engedte, hogy útlevelet kapjon, így szülőfalujában maradt. 1739-ben hunyt el. (<http://www.karpataljalap.net/?q=2010/08/27/karacsony-falva>, 2016.09.29.)

A 21. század elején néhány görög katolikus parochus nagyot mertek álmodni és megszületett egy görög katolikus líceum ötlete. A Karácsfalvai Sztojka Sándor Görög Katolikus Líceum 2003 szeptemberében kezdte el működését. Többnyire anyaországi segítségből (Apáczai Közalapítvány, Illyés Közalapítvány, Nemzeti Kulturális és Örökség Minisztériuma, Duna Televízió stb.) épült fel és szerveződött.

Az intézmény fontos feladata, hogy a kárpátaljai görög katolikus ifjúság számára biztosítson egy olyan középfokú oktatási intézményt, ahol a testi-lelki-szellemi neveléssel együtt az egyház ősi hitét és hagyományát is meg tudja mutatni. Az intézmény névadója

Sztojka Sándor, a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye későbbi püspöke 1890. október 16-án, Karácsfalván látta meg a napvilágot. Tanulmányait a helyi egyházi iskolában kezdte. Tanárai korán felfigyeltek a tehetséges kisfiúra, s javasolták szüleinek a tehetséges kisfiúra, s javasolták szüleinek a gyermek továbbtanítását. Szemináriumi tanulmányait kitűnő eredménnyel folytatta, így az Egyházmegye Konzisztóriumának ajánlása alapján a III. évfolyamot már a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem teológiai karán kezdhetette el. Egyetemi éveit végeztével Sztojka Sándor hazatért Kárpátaljára, s a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye akkori püspöke, Papp Antal (1912-1924) a Püspöki Kancellária levéltárosává nevezte ki. 1916. december 17-én, Ungváron Papp Antal püspök Sztojka Sándort – nőtlenül – pappá szentelte Püspöki fogalmazó és szertartásmester, majd a kancellária titkára lett, s emellett újságírói feladatokat is betöltött. 1921-től pápai káplán és szentszéki tanácsos, 1930-tól székeskáptalani kanonok és püspöki irodaigazgató, majd püspöki helynök. A következő évben káptalani helynök lett, 1932-től kinevezett püspök. 1932. július 12-én pedig, lelkipásztori tevékenységének megkoronázásaként, Gojdics Pál eperjesi püspök vezetésével püspökké szentelték Ungváron. Sztojka Sándor tizenegy éven át volt az egyházmegye feje. Ekkor még nem tudhatta, hogy papjai közül sokan életüket vagy szabadságukat fogják adni azért, hogy hűek maradjanak hitükhöz és a Görög Katolikus Egyházhöz. (<http://www.magyarokurir.hu/hirek/karacsfalvi-sztojka-sandor-goereog-katolikus-liceum>, 2017,03.29.)

III. FEJEZET: A KARÁCSONYI ÜNNEPKÖR

A karácsonyi időszak ünnepeink, szokásaink terén a leggazdagabb és legváltozatosabb. Sokrétűségük annak köszönhető, hogy a magyarság részben megtartotta ősi szokásait, hitvilágának számos elemét és összeolvasztotta a vallásos ünnepekkel. A gazdálkodó nép életében a téli, tavaszi, nyári és őszi napfordulat rendkívül fontos időpontok. Így érthető, hogy az ezekhez kapcsolódó hagyományokat, hiedelmeket megtartotta kereszténnyé válása után is, és összekapcsolta a vallásos ünnepekkel. Ebben az egyház sok esetben segítségére volt, mert a szokások egy részét megszentelte és felvette a vallásos ünnepek közé, másrészt elnézte őket. ([http://www.mek.oszk.hu/16700/16733 pdf](http://www.mek.oszk.hu/16700/16733/pdf), 2017.04.24.)

A hagyományos életvitelt folytató közösség életében télen volt a legkevesebb a munka. A nehéz tavaszi, nyári és őszi munkák után az emberek ekkor megpihenhettek. Ezért ennek az időszaknak jókedvű ünnepei tették változatosabbá életüket. Nem véletlen, hogy a disznóölések, lakodalmak, az új bor ünnepe és számtalan névnap télen van és megünnepléséhez rengeteg szokás fűződik. A karácsonyi ünnepek jellege főként évkezdő. Katalin napjától, illetve már Márton naptól kezdve sok szokás a téli napfordulat illetve újév közeledtére figyelmeztet. Meg kell említeni, hogy Magyarországon a 17. századig karácsony volt az újév első napja. Miután 1691-ben január elsejére rögzítették újév napját, sok karácsonyi szokás átkerült erre a napra. Ezzel magyarázható, hogy mindkét ünnepen sok egyforma szokás járja. Mindkét napon igyekeznek kellemes vidám dolgokat cselekedni, mert a néphit szerint ezek megisméltődnek az év folyamán. Az ajándékosztás már a középkorban is újév napján történt, hogy jól kezdődjön az év. ([http://www.mek.oszk.hu/16700/16733 pdf](http://www.mek.oszk.hu/16700/16733/pdf), 2017.04.24.)

A téli ünnepek kezdeti szakasza több határnaphoz is köthető. Egyesek Katalin-naptól (november 25), mások András-naptól (november 30), esetleg Luca-napjától, vagyis december 13-tól számítják az ünnepi ciklus kezdetét. Bármelyik időpont jelentse is a téli ünnepek kezdetét, ez a ciklus számos hagyománynak, népszokásnak és dramatikus játéknak fontos periódusa. Dömötör Tekla szerint ezt a periódust a kutatók „karácsonyi ünnepekörnek” is nevezik, ám ez a név csak az egyházi eredetű szokásokra utal, s nem foglalja magába a hagyományos paraszti kultúrában ismert szokásokat és az időjósáshoz fűződő hiedelmeket, megfigyeléseket. (Dömötör 1983:152) A téli népszokásokat két nagyobb egységre is szokás osztani: karácsonyi ünnepekörre és farsangi időszakra, hisz a téli ünnepekör hagyományosan hamvazószerdáig tart.

Fontos kihangsúlyoznom, hogy még élő szájhagyomány útján terjedő és a kollektív emlékezetben máig jelenlévő népszokásokról beszélhetünk. Kutatásaim során számos településen találkoztam, olyan időskorú narratívával, akik a kutatásom tárgyköréhez kapcsolódó kalendáris, azaz naptárhoz fűződő hagyományok, szokásokat átörökítik a fiatalabb generációnak. A kollektív-lokális emlékezet jelen esetben a közösség múltját, az életvilág változásait és a folytonosságot jeleníti meg. A társadalmi hovatartozás tudata, amit "kollektív identitásnak" nevezünk, a közös tudásban és emlékekben való átadáson, megélésen alapszik. A kollektív emlékezet szervezést igényel és a társadalom tagjainak a figyelmét feltételezi, s mindez közösség megtartó erővel is rendelkezik.

„Az emlékezet első hallásra valami tisztán belső dolog, csak az egyén vonatkozásában lenne értelme, székhelye az individuuum elméje. Az emlékezőképesség művészete (ars memoriae) az ókorban a retorika egyik része volt, az emlékezet erősítése a retorika tudományát szolgálta. Így tartották számon egészen a 17. század közepéig. Ez azonban valóban csak az egyénre vonatkozik, nincs köze a közös, kulturális, társadalmi emlékezethez. Ezzel szemben az emlékezés kultúrája, a kollektív emlékezet kapcsán mindig az a kérdés: „mit nem szabad elfelejtenie egy közösségnek?” Mi lenne a társadalom ezen és ezen emlékkép nélkül? Ráadásul a kollektív emlékezet sokszor olyasvalamit is takar, amit a kollektívum tagja egyáltalán nem élhetett át, hiszen még születése előtt történt. Hogy emlékezhetünk hát olyasmire, amit át sem éltünk? A jelen társadalmában azonban élővé teszi mégis számunkra azt. (www.bgk.uni-obuda.hu/~tkf/.../7_A_kulturalis_emlekezet.pdf, 2016.09.29.)

A kutatásom alatt hét adatközlő állt a segítségemre; igyekeztem őket különböző korosztályból és településről választani, hogy még színesebb és gazdagabb képet adjak ezen szokásokról és hagyományokról.

Adatközlőim a következő személyek voltak:

Fudella Angéla (született: 1978, helység: Csepe/Feketeardó)

Hopák Sándor (született: 1944, helység: Csepe)

Kenéz Anna (született: 1935, helység: Salánk)

Sárga László (született: 1950, helység: Salánk)

Kész Gizella (született: 1971, helység: Salánk)

Gorondi Albert (született: 1975, helység: Karácsfalva)

Tóth Erzsébet (született: 1969, helység: Karácsfalva)

A kalendáris ünnepek vizsgálatakor szembetűnő volt a különböző felekezethez tartozó adatközlők, sőt szinte teljes mértékben megegyező szokásköri hasonlósága illetve

kis mértékű eltérés a dél-ugocsi szülöttökében. Szinte teljes mértékben megegyeznek ezek a szokások, hagyományok vallásra való tekintet nélkül. Adatközlőimtől még azt is megtudhattam, hogy a tipikusan katolikus ünnepek, mint például a gyertya- vagy a vízszentelés a református vallásúak életükre is nagy hatással van: baj esetén a katolikusok által megszentelt dolgokat a református vallásúak is kölcsönkérik, azok gyógyító erejében szintúgy hisznek.

Kárpátalján az ortodox pravoszláv lakosság, a szovjet rendszerben a görögkatolikusság is a juliánus naptár szerint ünnepelte az egyházi ünnepeket, míg a római katolikus, a református és jelenleg a magyar görögkatolikusság nagy része a gregorián naptár szerint ünnepel.

„A karácsonyi ünnepkör az adventtal kezdődik, melynek az András naphoz (nov. 30.) legközelebb eső vasárnap. Néhol harangszóval jelezték, ettől kezdve tilos volt minden hangos, zenés szórakozás. A lányok és az asszonyok fekete, de legalábbis sötét színű ruhában jártak templomba. „(Balassa–Ortutay 1979: 616) Karácsony előtt négy héttel gyújtják meg az első gyertyát az adventi koszorún, ez jelképezi szimbolikusan a karácsony közeledtét. Karácsony előtti utolsó vasárnap mind a négy gyertyát meggyújtják, jelezve ezáltal, hogy a várakozásnak hamarosan vége, a görög katolikus vallásúak hat gyertyát tesznek az adventi koszorúra. A karácsonyi ünnepkör az advent első napjával veszi kezdetét és vízkeresztig tart. Ezen időszak jeles napjai közé tartozik: Miklós napja (Mikulás) - december 6; Luca napja - december 13; Ádám-Éva napja - december 24; István napja - december 26; János napja - december 27; szilveszter - december 31; újév - január 1 és vízkereszt- január 6. (Tátrai–Karácsony 1997)

3.1. Advent

Az örömhír, Jézus várás ideje, előkészületi idő. A hajdan Szent Mártonnal (november 11.) kezdődő "odaadó és örömteli várakozás" napjainkra négy hétre szűkült és Szent András napjával (november 30.) indul.

Advent az egyházi év kezdete, a karácsonyi négyhetes illetve hathetes előkészület időszaka. Szent András napját követő vasárnap előestjével kezdődik. Eredete az 5-6. századra nyúlik vissza, s eleinte heti három napos böjttel volt összekötve. Ettől kezdve tilos volt minden hangos szó, nem tartottak lakodalmat, zenés mulatozás. A lányok és asszonyok fekete vagy sötét színű ruhában jártak templomba. A vallásos emberek szigorú böjtot tartanak. A hideg, hajnali miséket angyali vagy aranyos misének is hívtak, és Szűz Mária tiszteletére ajánlották. Szép szokás volt egyes helyeken, hogy: "Minden hajnalon jóval napkelte előtt kicsi gyerekek járták végig az utcákat, a még szüzek, akik a régiek hitében Isten tenyerén éltek, az "angyalok". Csengővel ébresztettek mindenkit, s az emberek hajnali misére mentek; a családok együtt, a karonülő apróság csakúgy, mint a vén - s énekeltek; csak a nagyon beteg vagy a tűz őrzője maradt otthon. Leheletük és hitük, imamalmos áhítatuk melegítette be a kőhideg templomot; ott várták meg a reggelt, a fölkelő Napot, egyetlen óhajtássá válva" (Molnár V. József 2009: 26) Mind a salánki, csepei és karácsfalvai narratívák egyhangúlag napjainkban is betartják a fent említett szokásokat: „*Jézus Krisztus születését várjuk, és erre készülődünk. Advent idő alatt nem mehettünk táncra, nem mehettünk mulatságba, s e nem lehetett esküvő.*” (H. S.)

Ma divatosá vált adventi koszorú „feltalálója” a Hamburgban élő *Johann Hinrich Wichern* (1808-1881) evangélikus lelkipásztor. A külvárosban vett egy házat csavargó, elhagyatott, árva fiúknak. Az első adventi koszorú egy fakeresztből állott, amelynek négy végére egy-egy gyertyát tett a lelkész. Ezeket aztán advent egy-egy vasárnapján meggyújtotta. A koszorú körül pedig összegyűltek a fiúk, imádkoztak, énekeltek. A következő években a fakeresztre (koszorúra) fenyőfaágakat erősítettek.

Az adventi koszorúk többségének szerkezete kör-kereszt volt, fűzfaágakból fonták, feszítették, s örökzölddel "öltöztették föl", igen sok helyen lucfenyő ágaival. Ahol a négy-négy vesszőből álló kereszt-szárak a koszorú fonatába bújnak, oda került a négy méhviaszgyertya. (<http://www.mek.oszk.hu/16700/16733/pdf>, 2017.04.24.)

A 21. században gyermekek boldogan várják Jézuska érkezését. A napokat az *adventi naptár* segítségével számolják. December első vasárnapjától kezdve Szentestéig naponta nyitnak ki rajta egy-egy ablakot. Az utolsóban a Szent Család jelenik meg.

Jeles napok

Az alábbiakban felsorolom a karácsonyi ünnepkör jeles napjait: A továbbiakban ezen jeles napok vidékünkre jellemző megünnepléséről, a hozzájuk fűződő szokáscelegményekről és hiedelmekről kaphatunk betekintést.

Karácsonyi ünnepkör (november 11. - február 2.) jeles napjai:

Advent

Márton nap – *november 11.*

Magyar Szentek és Boldogok ünnepe – *november 13.*

Skóciai Szent Margit – *november 16.*

Árpád-házi Szent Erzsébet – *november 19.*

Mária bemutatása – *november 21.*

Cecília – *november 22.*

Katalin nap – *november 25.*

Krisztus Király ünnepe – *az egyházi év utolsó vasárnapja*

András nap – *november 30.*

Borbála napja – *december 4.*

Miklós nap – *december 6.*

Ambrus – *december 7.*

Szeplőtelen fogantatás – *december 8.*

Luca napja – *december 13.*

Tamás apostol – *december 21.*

Téli napforduló – *december 21.*

Ádám és Éva – *december 24.*

Szenteste – *december 24.*

Nagykarácsony – *december 25.*

Betlehemezés – *december 25.*

István nap – *december 26.*

János apostol – *december 27.*

Aprószentek napja – *december 28.*

Szent Család vasárnap – *Karácsony utáni vasárnap*

Szilveszter – *december 31.*

Kiskarácsony - Újév - *január 1.*

Jézus neve napja – *január 2.*

Vízkereszt - Háromkirályok – *január 6.*

Atilla – *január 7.*

Jézus megkeresztelkedése – *vízkereszt utáni első vasárnap*

Szent Margit – *január 18.*

Kánai menyegző – *vízkereszt utáni második vasárnap*

Boldog Özséb – *január 20.*

Vince – *január 22.*

Mária eljegyzése, menyegzője – *január 23.*

Gyertyaszentelő Boldogasszony – *február 2.*

([http://www.mek.oszk.hu/16700/16733 pdf](http://www.mek.oszk.hu/16700/16733/pdf), 2017.04.24.)

November 30.- András napja

Szent András apostol, a keleti egyház védőszentje az első században élt. A hagyomány szerint átlósan ácsolt keresztben halt mártírhálált, ezért nevezik az ilyen keresztet andráskeresztnek. (Tátrai–Karácsony 1997) András napja a salánkiak, csepeik szerint nagyon alkalmas nap a házasságjósásra. Éjszaka kimentek a disznóólhoz, belerúgtak annak falába, s amennyit a bent lévő disznó rőfögött, annyi éven belül megházasodtak. Ezt a fajta jóslást a lányoknak egyedül kellett végezniük, azonban ismereteseek még a fonóban történő közös jóslások is. A lányok ekkor gombócokat készítettek, mindegyik gombócba egy-egy férfinévét rejtettek-, amelyik gombóc elsőnek jött fel a víz tetejére, az lett az illető férjének a neve.

„András napja a jóslásokhoz tartozott fiatal lányoknál. Volt olyan, hogy cédulákra írtak fiúneveket, meg lehetett jósolni, hogy ki lesz a jövendőbeli. Vagy gombócokba rakták bele ezeket a cédulákat, és akkor beledobták egy fazik forró vízbe. Azt mondták, amelyik legelőször feljön, olyan nevű lesz a férje. Vagy a cédulát a párnája alá kellett rakni éjszakára és akkor meg fogja álmodni, hogy milyen nevű lesz a férje. Azt is mondták a lányok, hogy ki kell menni pontosan éjfélbe, hogy meg kell rugdosni a disznóól oldalát, és ahányat rőffent a disznó, annyi év múlva megy férjhez a lány, de nem szabad éjfélkor a tükörbe nézni, mert akkor pártában marad.”(S. L.)

Disznótor

Hagyományosan Szent András napjától, a hideg idő beálltával kezdődtek a disznótorok, és farsang végéig tartottak. A magyar nyelvterületen a disznótor mindenütt

jeles alkalom volt az adománygyűjtésre, köszöntésre, alakoskodó játékok bemutatására. A történelmi Ugocsa mindegyik településén a disznótor mindig is nagy eseménynek számított. Már nagyon korán elkezdődött, általában hajnali 4-5-kor. Nagyon sokan jöttek segíteni a szomszédok, barátok, ismerősek közül, adatközlőim szerint nagyon sokszor nem a „minden áron segíteni akarás” szándékával. Amikor a disznót megölték, meg kellett perzselni, s ez régen nagyon hosszadalmas munka volt, mivel szénával végezték. *„Reggel szótunk a rokonságban lévő férfijaknak meg a szomszédokban lévőknak, oszt megittuk a fogó pálinkát, néha többször is. Sokszor előfordult, ha nem jó szúrták meg a hízót az elszaladt. Az asszonyok már reggel óta készülődtek, hogy disznótorost meg aprólékot készítsenek, de én legjobban azt szerettem amikor a disznóvérét kellett inni, mindig egy bádogot oda tartottam és megittam egy szuszra, mert beteges gyerek voltam, na azóta nem volt nekem komoly bajom. A gyengéje a hagymás sült vért ette. A pulya meg megkapta a fülit, meg a farkát. A bélpucolás a vénasszonyok feladata volt, a szétszedés az férfi munka volt, a többi meg az asszonyé. (S. L.)*

Az asszonyok dolga az ételek elkészítése volt. Egy disznótor legáltalánosabb étrendje a következő volt: húsleves- ez sohasem maradhatott el a vacsoráról-, húsos káposzta, vagyis toros káposzta, frissen sült hús, kolbász, hurka volt, délután a disznó belsőségéből még aprólékot is készítettek. *„Nálunk még most is vannak nagy disznótorok, főként amikor a sógoroméék haza jönnek magyarból. Reggel jönnek a fogók megadják a módját, mi meg asszonyok sürgünk-forgunk, mert az a jó gazdasszony, aki megcsinálja már a disznótoros káposztát, meg krumplit, amire az emberek szétszedik a hízót. Szoktunk kolbászt, hurkát tölteni. A szózába besózzuk a füstölni valót. Estére meg küldjük a kóstolót a szomszédba, meg az egyedülállóknak az utcába. Legjobban az esti vacsorát szeretem, meg amikor jönnek bozsenkázni” (K. G.)* A vacsorára általában nagyon sok embert meghívtak. Ezek a vacsorák mindig jó hangulatban teltek el, az evés-ivás mellett sokszor helyet kapott az éneklés is. Az is nagyon fontos volt, hogy a szomszédoknak vigyenek egy kis „kóstolót” az ételekből. Ezt sohasem hagyták el, hiszen nagy sértődést és haragot vont volna maga után.

Az egész magyar nyelvterületen szokás volt a maskarázás. Többnyire valamilyen módon felismerhetetlenné igyekeztek magukat tenni, ezt nevezik vidékünkön bozsenkázásnak. A *bozsenkázás* – disznótoros alakoskodás. (Tátrai–Karácsony 1997) A disznótor legvégén nagy vacsorát tartottak. Ilyenkor megjelent néhány maskarába öltözött falubeli. Ők voltak a „bozsenkák”, akiket illendően meg kellett kínálni némi disznótorossal. *„ A legutóbbi disznótornál is bozsenkáztunk, néhány*

jó barátunk, férfiak beöltöztek női ruhába, elmaszkírozták magukat, az arcuk elé csipkét tettek, azon keresztül itták az új bort, le is fotózta a sógorom, még a facebookon is posztolta, na ilyen sincs mindenhol csak Salánkon. Akartuk, hogy a magyarországi rokon gyerekek is lássanak még ilyet. (K. G.) A disznótori alakoskodást néma játék jellemezte. A jelenetre gyakran előre felkészültek, de legtöbb játék rögtönzött volt. Öltözetük napjainkban szoknya, blúz és függöny anyagból álarcot készítenek, hogy ne ismerhessék fel őket. Néha a gazda is megviccelte őket, mert fűrészporral töltött hurkát kaptak a vendégségbe.

December 6.- Szent Miklós napja

Szent Miklós püspök a 4. században élt a kisázsiai Myra városában. Már ebben a században a nyugati és keleti egyház kedvelt szentje, csodáiról, jótékonyágáról legendák szólnak. A hajósok, gabonakereskedők, céhek, gyógyszerészek, ügyvédek, olajárosok, halászok, vízimolnárok, hídépítők, rabok, zarándokok, eladólányok, diákok védőszentje, gyermekek pártfogója és jótévője, a házasság és anyaság oltalmazója. Gonoszűző. Karácsony előfutára, hírnöke. A piros köpenyes, nagyszakállú, jóságos Mikulás és az őt kísérő Krampusz- a gyermekeket ajándékozó és számon kérő figura- a városi polgárságtól a falusi értelmiség közvetítésével jutott el a parasztsághoz. A Mikulás szó a Miklós név szlovák megfelelője, csak a 19. században került a köznyelvbe. (Tátrai–Karácsony 1997) Ez a nap, december 6-a, a gyerekek számára talán a legizgalmasabb egész évben. Mikulás-nap előestéjén, december 5-én, a gyerekek kifényesítik a csizmáikat és kiteszik az ablakba. Éjszaka, amikor a gyerekek alszanak, a jóságos Mikulás telerakja a gyerekek cipőit ajándékokkal és virgáccsal, amely a rossz gyerekek „jutalma”.

Adatközlőim szerint a gyerekek Mikulás-Miklós napi megajándékozása *„régén nem volt szokás, ezt az emberek már csak a 80-as években kezdték el, addig mi beértük egy-egy almával meg néhány dióval”.* (S. L.) Az ajándékozás azt jelenti, hogy abban a házban, ahol kisgyermek lakik, a csizmába vagy cipőbe ezen az estén mindig kerül valamilyen édesség, játék. Aki pedig rossz volt, annak a Mikulás vesszőt, virgácsot hoz. *„Régén úgy ijesztették a gyerekeket, hogy ne leskelődjenek mikor jön a Mikulás, hogy elvisz a kóka.,, (K. G.)*

Napjainkban a gyerekek más ajándékokat kapnak, mint évekkel ezelőtt. Ma már nemcsak édességet, hanem ruhafélét, déli gyümölcsöt és különböző játékokat is visz egy-egy gyereknek a piros köpenyes öregúr és az ő segéde. (Bagu 2006: 82)

December 13. - Luca-nap

A Magyar Néprajzi Lexikonban Kósa László a következőket közli: Az e napon ünnepelt római katolikus szentet ma már az egyház sem tartja történeti személynek, csak legendai alaknak. A legenda szerint előkelő szicíliai családból származott, fiatalon felvette a keresztény vallást. Szüzességet fogadott s mártírhálált halt: egyes legendaváltozatok szerint önmaga tépte ki szemét, melyet a kérő oly szépnek talált. Neve a fény (lux) szóval áll kapcsolatban. A magyar néphit kétféle Lucát ismert, a jóságost és a boszorkányost. A néphit szerint a neve napján végzett munkák tilalmainak megszegőit büntette. (Kósa 1987: 474) Ehhez a naphoz számos babona és népszokás fűződik. A hiedelem szerint Luca-napján a leányoknak és az asszonyoknak tilos dolgozniuk, ugyanis Luca asszony megbünteti azokat, akik dolgozni mernek az ő ünnepén. (Dömötör 1972: 44) A hagyomány szerint Luca-napján kezdik készíteni a „Luca-székét”, amelynek segítségével felismerik a boszorkányokat. A „Luca-szék” készítője mindennap dolgozik valamit úgy, hogy éppen karácsony estéjére elkészüljön. A hiedelem szerint, ugyanis aki pontban éjfélkor rááll, megláthatja a falu boszorkányát. (Dömötör 1972: 44)

A csepei Hopák Sándor kamaszkorában készített is Luca - széket, s így mesélt róla: *„Mink pulyakorunkban, nagyon féltünk egy vénasszonytól úgy gondoltuk, hogy boszorkány, de mindig járt templomba, testvéreimmel eldöntöttük, hogy csinálunk Luca-széket meg is csináltuk, olyan kis takaros vót, oszt na kipróbálja ki hát sorsot húztunk nekem kellett véghezvinni az eseményt, na de én akkor úgy megijedtem, hogy egy hétig fogott a hideg, mert a testvéreim futás közben megrézfáltak. Aztán még apámtól is kaptam, mert tönkre tettem a birsalmafát a szék miatt, de megtanított, hogy nem csak úgy lehet felismerni a boszorkányokat, hanem figyeljem meg, amikor templomajtón bemennek, félre fordítják a fejüket, mert nem fér be a szarvuk másképp, meg mindig a papok körül vannak. Most megint virgonckodnak, nagyon sok fiatal megy hozzájuk, mert nagyon sok a beteg gyerek meg ilyesmi.”* (H. S.)

Egyébként a nap tele van jóslásokkal, melyek egy része az elkövetkezendő évre befolyással lehetnek. Luca napjához házasságjósoló eljárás is kapcsolódik. Szintén azt az eljárást alkalmazták, amit András napkor is: gombócokat főztek, cédulákra írt férfineveket rejtettek el bennük, s amelyik legelőször feljött a vízre, az lett az illető férjének a neve. *„Voltak olyan emberek, akik Luca naptól felírták karácsonyig, hogy minden nap milyen idő volt. Egyesek szerint minden nap egy hónapot jelent.”* (H. S.)

December 26. Karácsony másnapja, István napja

Az egyik legkedveltebb névünnepe. *„Salánkon István napot nem augusztusba ünneplünk. Karácsony másnapján átmegyünk a komához, meghúzogassuk a filit, oszt mondjuk: Isten éltessen sokkig, filid érjen bokádig!”* (S. L.) Csepében a következőképpen köszöntik a névnapjukat ünneplőket: *„A jó Isten tegyen boldoggá, mint szeder indát földönfutóvá.”* (H. S.) Hasonlóképp köszöntik december 27-én a Jánosokat is.

December 31. - Szilveszter

Szent Szilveszter pápa (314-335) ünnepe, a polgári év utolsó napja, az újesztendő vigíliája. Szilveszterkor a szokások és hiedelmek célja az, hogy biztosítsa a következő esztendőre az emberek egészségét, szerencsését, az állattartomány szaporaságát és a termés bőségét. (Tátrai–Karácsony 1997) Salánkon, Csepében szokás volt a „zajkeltés”, általában ezen a napon az emberek meglátogatták rokonaikat, barátaikat, éjfélkor köszöntötték egymást, de szigorúan csak férfiak léphettek át a küszöböt éjfél után. *„Vót szilveszteri mulatság, akkor a gyerekek beöltöztek a maszkabálho, de ez csak a szovjet idő alatt, meg a Télapó osztotta a sznyiguracskával az ajándékokat.”* (S. L.)

Január 1. - Új év

Január elseje, a polgári év kezdőnapja. A pogány Rómában az évkezdetet Janus tiszteletére kicsapongással ünnepelték. Az emberek jókívánásokat mondtak, ajándékokat adtak egymásnak. A római újév a Julius Caesar- féle naptárreform útján került január elsejére. A középkori Európában többféle évkezdet volt szokásban: pl. hazánkban karácsonytól, december 25.-től számították. A január elseji évkezdet a Gergely-féle naptárreform (1582) óta vált általánossá.

Az utóbbi, közel másfél százados néprajzi leírások jól jellemzik a január elsejéhez fűződő hagyományainkat. Ezek java része, mint a legtöbb ünnepi alkalom, a gazdasági élet, a háztartás, a család és az egyén szerencsését kívánta megalapozni jóslással, varázslással, mágikus praktikákkal. (Tátrai–Karácsony 1997)

Az adatközlőim mindegyike megerősítette, hogy még mindig általános szokás, hogy újévkor az emberek házról házra járva jókívánásokat mondanak, illetve énekelnek. *„Az év első napján jártunk köszönteni. Mondtunk verseket. Jártak a gyerekek köszönteni csillaggal”* (S. L.)

Újévkor az első nap szerencséjével az egész esztendő sikerét igyekeztek biztosítani. Úgy tartották, hogy amit ezen a napon cselekednek, az hatással lesz az egész elkövetkezendő esztendőre. Sok féle tiltás fűződik ehhez a naphoz. Közismert az a hiedelem, hogy újév napján semmit sem adnak ki a házból, mert akkor egész éven át minden kimegy onnan.

Január első napja alkalmas idő a férfijóslásra. Az itteni lakosok úgy vélik, hogy újév reggelén amilyen nevezetű férfit látnak először, olyan nevezetű lesz a férjük. Az első férfi látogató legyen sötét hajú, mert az szerencsét hoz. Ha nő az első látogató, az szerencsétlenséggel jár. *„Férfinak kellett lenni, ha nő ment, be se engedték. Ilyen vót a szokás.* (T. E.)

Az új esztendei jósló, varázsló eljárásoknak igen fontos része volt a táplálkozás, megszabott ételek fogyasztása, illetve bizonyos ételek szigorú tiltása. Jól ismert a baromfihús evésének tilalma e napon, mert úgy tartják, a baromfi elkaparná a szerencsét - disznóhúst kell enni, mert a disznó előtúrja azt. Vátozó a halételekhez való hozzá állás magyar lakta településeken azt tartják, hogy elúszik a szerencse, ha halat fogyasztanak új év első napján, míg a ruszin/ukrán lakta településeken még böjti időszak van, s ezért előszeretettel fogyasztanak halételeket. Tudunk olyan településeket ahol viszont halat is fogyasztanak, mert a halnak sok pénze van így a családnak is sok pénze lesz. Előnyben részesítik ilyenkor a szemes terményeket (lencse, rizs) abban a hitben, hogy a sok apró mag pénzbőséget jelent a következő esztendőben. *„A lencse volt az, ami nagy gazdagságot hozott.”* (F. A.)

Az időjárásra is jósoltak: ha új esztendő napján szép napfényes idő van, akkor az jó esztendőt jelent. *„Nézték az első tizenkét napot, meg kell figyelni, és azt mondták, hogy olyan lesz az első hónap, a második, szóval így tizenkettőig. Az volt a tizenkét hónap, hogy olyan lesz.* (S. L.)

Január 6. - Vízkereszt

A liturgikus vízszentelést vízkereszt vigíliáján végezték a templomban. A hívek természetesen vihettek haza magukkal a megszentelt vízből. (Tátrai–Karácsony 1997) A szentelt víznek mágikus ereje, gyógyító, gonoszűző szerepe volt. Ilyenkor szokás volt és a katolikus településeken, házaknál még napjainkban is, a házszentelés. A szenteltvíz végig kísérte az emberi élet fontos eseményeit, megszentelték vele a gyermekágyas asszony ágyát, öntötték bele az újszülött fürdővizébe is. Gyógyító hatása igen változatos, elvileg minden betegség gyógyítására alkalmasnak tartották. Ha beteg volt

valaki, a halántékát kengették vele, és testi-lelki megtisztulás céljából bizonyos napokon ittak is belőle. A növénytermesztésben és az állattartásban is fontos szerepe volt: behintették vele vetéskor a magot, elléskor a borjút, csikót, kikeléskor a kiskacsát, tyúkültetéskor a tyúkot.

Kárpátalja multikulturális jellegét jó szemlélteti a következő szöveg: *„Nálunk sokkáiig fel van őtöztetve a karácsonyfa, nem úgy mint a magyarokná. A právoszlávoknál akkor van szenteste, amiko nálunk vízkereszt. Osztt akkor má megtiszteljük az ű ünnepüket is.”*(G.A.)

3.3. Karácsony

A karácsony a keresztény egyház legnagyobb ünnepe, a 4. század óta december 25-én ünneplik Jézus születését. Ez a nap a téli napforduló is. A középkorban karácsonnyal kezdődött az esztendő. A karácsonyi szokásokban és hiedelmekben ezért egyaránt megőrződtek a téli napfordulóhoz, az évkezdethez és Jézus születéséhez fűződő hagyományok. (Tátrai–Karácsony 1997) Három napot foglal magában: december 24-ét, ill. december 25. -26-át, Salánkon még 27-ét is ünnepnapként tartják számon. December 24-én, Ádám és Éva napján ünneplik a keresztények a szentestét. Ezen a napon az emberek templomba mennek, ezen kívül sehova sem. A keresztény egyház tanítása szerint Isten ezen a napon ajándékozta meg a világot egyszülött fiával, Jézus Krisztussal. (Dömötör 1972: 18) A magyar falvakban ennek a napnak az estjét nevezik „szentestének”, hiszen ekkor mutatta meg a csillag a pásztoroknak a rongyos betlehemi istálló felé vezető utat, ahol jászolágyban feküdt az emberiség megváltója, Jézus. Az estét csak a család együtt ünnepli, nem jönnek sem rokonok, sem barátok. Karácsony éjszakáján még az állatok is különleges bánásmódban részesültek. *„Meg kellett etetni az állatokat. Azér, mer hogy jól kellett tartani. A tyúkokot abroncsba étetni, ijen hordóabroncs. Abba lökni a málét vagy búzát, amit adnak. Azt azér, hogy sokat tojjon. Szenteste kellett. És a jószágot, ugyi akkor régen ökrök vótak, lovak vótak a gazdáknak. Má igy né, hogy mikor saját gazdálkodás vót. Aszt monták, hogy jó ke tartani, mer a jószág akkor szenteste megszólal. Egymásnak beszínek, és aszt mongyák, hogy hát mijen a gazdád, hogy megdicsérnek. Hogy azér kellett jól tartani.”* (K. A.) December 25-e a karácsony első napja. A hagyományos paraszti életben a család ünnepe. Ez a nap szigorúan munkatiltalommal járt és jár is. Ezen a napon az emberek már elmehettek köszönteni a rokonaikat, barátaikat, szomszédokat. December 26. – karácsony második napja; István napja. Az egyik legkedveltebb névünnepe.

Kántálás

A karácsonyi énekes, verses köszöntőt kántálásnak nevezték. Karácsony vigíliáján házról házra járva énekeltek a kántálók. Az engedélykérés után az ablak alatt vagy a házban adtak elő egy vagy több éneket, vagy mondták el köszöntőjüket. Ezek után mindig kaptak valamilyen ajándékot. Különböző korcsoportok jártak kántálni, délben kezdtek járni a gyerekek, délután és este pedig a fiatalok, felnőttek. Általában nembelileg nem oszlottak meg: fiúk és lányok egy bandába mentek kántálni. Salánkon ez a régi időkben másképpen történt *„Régen a fiúk jártak kántálni, a lányok csak a rokonságba, ha a lányok mentek*

kántálni azt nem szerették megszólták, csak akkor nézték el nekik, ha szegények vótak. Amikor kicsi vótam még almát, diót meg kalácsot kaptunk a rokonságtól, csak később jött be a kopek osztás.” (S. L.) Egyes ugocsai településen még a közelmúltban is jártak a fiatal fiúk kántálni a lányos házakhoz. A Karácsván a hagyományos időpontja szenteste volt, még másutt karácsony első napja. „Amikor még lány voltam, mindig szenteste jöttek a fiúk kántálni, olyankor mi behívtuk őket az első szobába és süteménnyel kínáltuk. Salánkon ott terűj-terűj asztalka volt minden lányos háznál, de ottan első nap jártak, második nap akihez mentek, az már megsértődött. Ma már örülünk ha betérnek mert már divat lett a karácsonyi diszko és elmennek más faluba duhajkodni.” (T. E.)

Karácsonyi ételek

A karácsonyi ételek: dió, alma, mák, fokhagyma a néphit szerint a család tagjainak egészségét biztosították. A böjt miatt a katolikusok állati termékektől mentes ételeket fogyasztottak, ugyanakkor sokat és sokfélét, hogy a következő évben elegendő ételük legyen. Úgy hitték, ha karácsonykor babot, borsót, tököt, mákos tésztát és halat esznek, akkor a következő esztendőben sok pénzük lesz. A salánki görög katolikusok szerint, valószínűleg ruszin hatásra, tizenhárom féle böjtös ételnek kell ilyenkor az asztalon lennie.

Karácsonyfa

A karácsonyfa-állítás szokásának előzménye egyrészt a termékenység, örök életet, fejlődést, növekedést jelképező karácsonyi életfa. Az eddigi kutatások szerint a karácsonyfa-állítás protestáns, német eredetű szokás. (Tátrai–Karácsony 1997) A karácsonyi ajándékozás nagyon új szokás, régebben az emberek, vagyis a család tagjai nem adtak egymásnak semmit. Régen főleg parasztgazdaságokban megtermett gyümölcsökkel díszítették fel a fát, csak a módosabb házaknál került rá szaloncukor és csillagszóró. Szegényebb portákon fenyőág pótolta a karácsonyfát. (Bagu 2006: 88) Napjainkban egyre divatosabbak az ablakba kifüggesztett fenyőfaágok, amelyek szintén karácsonyi hangulatot árasztanak. A történelmi Ugocsa egyes településein más-más jelképezte az életfát. „Szegényebb helyen csak egy ág vót. Piros almát is kötöztünk rá, az soha nem maradhatott el az alma.” (T. E.) „Az én gyerekkoromban is a tehetősebb emberek vettek fát. A szegényebbek meg leánder fát használtak, piros szalagot kötöttek rá.” (Sz. M.) Ahogy már a fentiekben említettem, a karácsonyfa állítás egy alapjában véve eléggé új szokás. Adatközlőim elmondása szerint az ő idejünkben egy fenyőágot díszítettek fel egy egész fa helyett.

Betlehemes játékok

A karácsonyi ünnepkör kiemelkedő eseménye az egész Kárpát-medencében a betlehemezés. Ez egy olyan dramatikus szokás, melynek során kisebb csoportok házról házra járnak, egy játékot előadva hirdetik Jézus születését és dicsőségét, köszöntik a háziakat. Kárpátalja területéről a legkorábbi betlehemes közlések az 1910-es évekből származnak. Feltételezhető, hogy a magyar falvakban a 20. század első felében általánosan elterjedt szokás volt ez a karácsonyi szokás. A betlehemezést nem lehet Kárpátalján egyértelműen egyik vagy másik felekezethez kapcsolni, reformátusok, görög katolikusok, római katolikusok egyaránt jártak betlehemezni. (Gesztí–Pákay 2005: 117) A betlehemezés többszereplős, dramatikus játék. (Tátrai–Karácsony 1997) Több ember, általában gyerekek vagy fiatal fiúk adnak elő bibliai történeteket, hagyományosan csak férfiak betlehemeztek. A betlehemezés fő kelléke a jászol és a templom alakú betlehem, amelyben többnyire a Szent Család látható, valamint angyalok és állatfigurák. Általában kivilágítják, fényes papírral díszítik.

A betlehemes játékok fő típusait a nagy néprajzi tájegységek alapján tárgyalja a szakirodalom. (Kerényi 1953) Kárpátalját földrajzilag a Felvidékhez vagy Felső- Tisza vidékhez sorolják, mégis e területen mindegyik betlehemes játék típusa megtalálható. A kárpátaljai betlehemes szövegek és tárgyi eszközeinek vizsgálatakor az általánosan elfogadott néprajzi sémák alapján a következőket állapíthatjuk meg, saját eddigi kutatásaim alapján:

Betlehemes játékok típusai Kárpátalján

- történelmi Ung vármegye, az öreg arcát álarc fedi, középből vörös orr lóg ki a Felvidéki betlehemes játékokkal mutat rokonságot;
- történelmi Bereg vármegye településeire jellemző az alföldi- és felföldi típus illetve nagy hagyománya van a bábtáncoltató betlehemesnek;
- történelmi Ugocsa vármegye betlehemes játéka, mindegyik ismert típusa megtalálható, az erdélyi típusú játékot két részre bontották kiemelték belőle a szálláskereső motívumot;
- Felső – Tisza vidék egyes településein (Gyertyánliget) Heródesjátékkal is találkozhatunk, mely a Háromkirály-járás és pásztorjáték kombinációja.

A magyar betlehemes játékok általában három fő részből állnak, első rész szereplők színrelépése; második rész a cselekmény az örömhír, a pásztorok elindulnak Betlehembe; végezetül pedig adományt gyűjtenek. Az alábbiakban taglalnám néhány betlehemes játék

típusát kárpátaljai településekre lebontva az általánosan elfogadott néprajzi sémák figyelembe véve, illetve saját eddigi kutatásaim alapján.

A Felvidéki betlehemes játékokkal mutat rokonságot az Ung- vidéki nagydobronyi betlehemes játék.

Nagydobronyi betlehemes játék

Gyűjtötte: Móricz Kálmán, 1991

Játszók: 2 pásztor, 2 angyal, Pető öreg

Öltözet:

Angyalok: fehér hosszú vászonruha vagy fehér ing és nadrág, csizma, fehér vagy ezüstszerű süveg csillagokkal, kezükben fából készült kard.

Pásztorok: Fehér ing, bőgatya, csizma, kalap vagy kucsma, bekecs, tarisznya, pásztorbot.

Öreg: Fehér ing, bőgatya, csizma, kucsma, guba, nyakba akasztható adománygyűjtő doboz, pásztorbot, az öreg arcát fedő álarc, amelyből hosszú vörös orr lóg ki.

Betlehem: templom alakú. (Riskó 1999: 59)

A történelmi Bereg vármegye településeire jellemző az alföldi- és felföldi típus illetve nagy hagyománya van a bábtáncoltató betlehemesnek.

Tiszacsomai bábtáncoltató betlehemes játék

Gyűjtötte: Papp Ilona, Reskóné Papp Angéla – Tiszacsoma, 1998.

Szereplők: 2 pásztor, 2 öreg, angyal, Heródes (bábtáncoltató)

Öltözet:

Angyal: bokáig érő fehér ruha, derekán piros öv. Fején henger alakú csúcsos szöveg, rajta piros színű kereszt rajza, kezében fából készült kard.

Pásztorok: felül buggyos ujjú fehér ing, felette zsinóros sötét mellény, szák fekete nadrág. Lábukon csizma, fejükön kalap. Kezükben botot tartanak.

Öregek: felül rongyos guba, lábukon csizma, bricsesz nadrág. Fejükön fekete kucsma, arcukon álarc, kócszakáll. Kezükben bot.

Betlehem: templomot formáz, három tornya közül a középső kiemelkedik. Díszítése kereszt. (Riskó 1999: 154)

Sárosroszi betlehemes játék

Gyűjtötte: Sebi András, Mihók Erika – 1999.

Szereplők: 2 pásztor, öreg, 2 angyal

Öltözet:

Angyalok: ministránsruha vagy fehér földigérő hosszú vászonruha, csizma, fehér hengeralakú süveg, melyet piros kereszt díszít. Kezükben ezüstszínű kard.

Pásztorok: Fehér ing, bőgatya, csizma, kalap vagy kucsma, tarisznya, pásztorbot. Ködmön szerű felsőrészt vagy rövid kabátot viselnek.

Öreg: ruházata hasonló a pásztorokéhoz, de ú bundát visel valamint szakállal büszkélkedhet.

Betlehem: templom alakú, egytornyú, csúcsán keresztel. Betlehemes belsejében hagyományos porcelánfigurák kapnak helyet. (Riskó György, 1999, 144.o.)

A történelmi Ugocsában a betlehemes játékok, mindegyik ismert típusa megtalálható, az erdélyi típusú játékot két részre bontották kiemelték belőle a szálláskereső motívumot.

Mátyfalvi görög katolikus betlehemes játék

Gyűjtötte: Kalanics Éva -2015.

Adatközlő: id. Buda Sándor

Szereplők: 2 pásztor, 1 angyal, öreg, Heródes/Ördög

Öltözet:

Angyalok: hosszú, fehér lepelszerű vászonruha, kard, papírból készült szöveg.

Pásztorok: Fehér ing, csizma, kalap, sötét mellény és nadrág, hosszú sima bot.

Öreg: kócszakáll, rossz kabát, kucsma.

Betlehem: háromtornyú templom, tetején aranykeresztel, színes papírral díszített.

Hagyományosan a görög katolikus betlehemes játékok leginkább egyházi énekeket tartalmaznak, jelen esetben több profán elem található meg a mátyfalvai játék szövegében.

Csepei bábtáncoltató betlehemes játék

Gyűjtötte: Kalanics Éva - 2015

Adatközlő: Hopák Sándor, 73 éves helyi lakos,

Szereplők: 2 pásztor, öreg. angyal, betyár, juhász, bábozó

Öltözék: „kis köce”

Angyalok: ministránsruha vagy fehér hosszú vászonruha, csizma, fehér vagy ezüstszínű sapka közepén kereszt, s két oldalról térgyeplő angyalok

Pásztorok: Fehér ing, bőgatya, csizma, kalap vagy kucsma, bekecs, tarisznya, pásztorbot.

Öreg: bőgatya, csizma, kucsma, kifordított báránybőr bunda, tarisznya, pásztorbot.

Betyár: bőgatya, kard, kalap, ostor.

Betlehem: templom alakú, két toronnyal.

Ezen dél-ugocsai településen 2-3 változata is él a bábtáncoltató betlehemesnek. Szacs vay Éva és Riskó György is felfigyelt a település bábtáncoltató betlehemes játékára. Külön érdekesség még, hogy nagy hagyománya van a környező községeket is beleértve (Batár, Nevetlenfalu) a szálláskereső tangóharmonikával kísért változatának.

Salánki református betlehemes játék

Gyűjtötte: Kész Ida

Szereplők: 2 pásztor, öreg, 2 angyal

Öltözet:

Angyalok: ministránsruha vagy fehér hosszú vászonruha, csizma, fehér vagy ezüstsínű süveg csillagokkal, kezükben fából készült kard.

Pásztorok: Fehér ing, bőgatya, csizma, kalap vagy kucsma, bekecs, tarisznya, pásztorbot.

Öreg: Fehér ing, bőgatya, csizma, kucsma, guba, tarisznya, pásztorbot.

Betlehem: templom alakú, két toronnyal.

Salánkon a karácsonyi ünnepkörnek nagy jelentőséget tulajdonítanak az itt élő emberek. A kántálás és a betlehemezés a falu minden utcájába eljut. A betlehemes játék református változata ismertebb, ami tulajdonképpen pásztorjáték. A szereplők csak férfiak vagy arra érdemes jó hangú fiúk lehetnek. Sokszor öröklődnek a szerepek apáról fiúra, akárcsak a kellékek, de az is gyakran előfordul, hogy hozzá „öregednek” a szerepükhöz. Az autentikus szöveg fennmaradásához nagyban hozzá járult Zán Ida tanító, Simon Bálint kántor és Kész Margit főiskolai tanár személye. Jómagam immár nyolc éve foglakozom behatóbban a betlehemezéssel, úgymond megörököltém a salánki csoport szervezését, vezetését.

Hagyományosan öten alkotnak egy csoportot, gyakran négy-öt csoport is járja a községet. A betlehemes csoport felállása: 2 angyal, 2 pásztor és az öreg. Az angyalok szerepük szerint jelentik az örömhírt és énekelnek, ezért fontos, hogy jó hangúak legyenek. a betlehemet is ők hordozzák. a pásztorok száma három, közülük emelkedik ki az öreg, aki egyik központi figurája a betlehemesnek. A nagyothalló, nagyotmondó öreg figurája a komikum forrása, aki mindent félreértelmez. A két főszereplő az első angyal és az öreg, megtiszteltetés ezeket a szerepeket eljátszani, az ő párbeszédük tölti ki a játék legnagyobb részét. Az angyal a szentséget és a megváltást hirdeti, míg az öreg a pogány világot képviseli.

A szereplőket természetesen ruházatuk is megjeleníti. Az angyalok fehér ruhát és süveget viselnek, kezükben kardot tartanak. A pásztorok hagyományos pásztorviseletet, bőgatyát, bekecst hordanak. Elmaradhatatlan kellékük a pásztorbot és a tarisznya. Az öreg ruházata a legérdekesebb, arcát kócszakáll borítja, ami maszknak is beillik bőrből és kenderből készül. Öltözékéhez tartozik még a guba vagy kifordított bunda és a kucsma valamint a pásztorbot és a persely. Jelenleg kamaszkorú fiúk járnak településünk utcáit, régebben férfiak is jártak különösen, ha az egyházat vagy elesetteket akartak támogatni az adományokból.

A cselekmény központjában a pásztorjáték áll, amely különböző kisebb motívumokból épül fel: beköszönés, a szereplők megjelenése; évődés az öreggel, a pásztorok elalvása, angyali szózat a pásztorjáték, indulás Betlehembe; adománygyűjtés. Az ugoicsai játékoknál, jelen esetben a salánki betlehemesnél, kiemelt szerepe van az öreg imádkoztatásának, ez a legjobban kidolgozott, legterjedelmesebb rész, ami a betlehemezés gerincét alkotja. Időközben sikerült felgyűjtenünk a faluban kevésbé ismert görög katolikus betlehemes játékot is, melyre csak az idősebb korosztály emlékszik. Jelen esetben, betlehemes csoportunk meglátogatta az egyedülálló idős Szimku Margit nénit, aki megkérte a jelenlévőket, hogy hallgassák meg azt a görög katolikus betlehemes játékot amit ő gyerekként sokszor halott Salánkon. Néhány nap elteltével megkerestük őt és lejegyeztük az általa közölt szöveget.

Hosszú évek során csoportjaink, több Betlehemes Találkozón, rendezvényeken vettek részt mint például: Beregszászi Betlehemes Találkozó, Budavári Mézesnapok, Nemzetközi Betlehemes Találkozón és még sorolhatnánk. Remélem még unokáim is látni és hallani fogják ezt a játékot és nem csak felvételeken.

„Salánkon nagy hagyománya van a betlehemezésnek, még a szovjet időkben is jártunk, nem tilthatta meg nekünk senki. Most is járnak a gyerekek 4- 5 csoport is van minden évben, a legjobbak még a templomban is fellépnek” (S. L.) A betlehemeseket mindig megajándékozzák- többnyire pénzzel, de sok helyen leültetik a szereplőket az ünnepi asztalhoz is. Vannak olyan települések, ahol már nem betlehemeznek, s régebben is más településekről jöve hozták el az örömhírt. *„Keresztúriak nem betlehemeztek az én időmben, hanem az a tanyán lakók kiváltsága volt, így segítették őket, de nálunk Karácsfalván bábtáncoltató betlehemest adtunk elő, ahogy nagyapámtól tanultam.” (G. A.)* Nevetlenfaluban, Csepében a betlehemezés mellett szokás volt a szálláskeresők éneklése is. *„Nálunk Csepében tangóharmonikával jártak és énekelték a József és Mária, mai napig tudom a szövegét, de én betlehemes voltam. Felvettük a kis köcénket, fogtuk a*

betlehemet is mindenhova elmentünk, nálunk bábok voltak a betlehemben, mozgattuk őket betlehemezés közben... (H. S.)

Felső-Tisza vidék egyes településein (Gyertyánliget) Heródesjátékkal is találkozhatunk, mely a Háromkirály-járás és pásztorjáték kombinációja.

Gyertyánligeti betlehemes játék

(Heródesjáték)

Lejegyezte: Riskó György -1995.

Adatközlők: Eiben Éva, Eiben István

Szereplők: Szűz Mária, Szent József, angyal, kengyelfutó, Heródes, 3 király, 3 pásztor, öreg pásztor.

Öltözet:

Szűz Mária: (férfi vagy fiatal fiú játssza). Hosszú, fehér lepelben van, haját fehér kendő takarja, melyet az áll alatt rögzítenek, fején díszes korona. A lepel felett egy rövidebb díszes „takaró” van.

Szent József: fekete ünneplő öltönyt visel. Fehér inget, kezén fehér kesztyű. Fején díszes hengeralakú süveg. Kezében fejsze.

Angyal: Hosszú fehér lepelben van, derekán öv. Fején díszes hengeralakú süveg. Kezében kard van, melynek hegyén keresztrel díszített aranyalma.

Kengyelfutó: Fején díszes hengeralakú süveg. Hosszú fehér leplet hord. Bal vállláról a jobb csípőjéig széles, tarka, virágmintás kendő, széle rojtos. Kezében csengettyűs botot tart.

Heródes: Fején korona. Sötét felsőrészt hord, kezén fekete bőrkesztyű. Vállán virágmintás, sötét, rojtos kendő, melyet a mellen csillaggal díszített pántocska fog össze. Lábán fényes csizma.

Három király: öltözetük egyforma. Fehér ing, fehér nadrág, fejükön korona. Keskeny fekete nyakkendő, széles selyem öv és vállkendő egészíti ki öltözetüket. Kezükből hosszú kampós bot.

Három pásztor: öltözetük szintén hasonló, hegyi pásztorok viselete. Az ingüket díszes hímzés borítja. Széles bőrtüsző fogja össze ingüket. Nyakravaló gyűrűvel összefogott, tarisznya, zörgőkkel ellátott bot, kalap egészíti ki ruházatukat.

Öreg pásztor: fején kucsma, szőrével kifelé fordított gubát hord. Arcát sötét álarc fedi, szakáll a kócból van.

Betlehem: több mint 100 esztendő, festett kovácsoltvas építmény figurákkal, mely barlangot formáz. (Riskó György 1999: 209)

A gyertyánligeti „betlehemes” kuriózumnak számít Kárpátaljai viszonylatban is, hagyományosan a karácsonyi ünnepek alkalmából a helyi római katolikus templomban kerül bemutatásra játékuk. Fontos megjegyezni, hogy a településen egyre kevesebb a magyarul jól beszélők száma, de játékukat, s annak nyelvezetét átörökítik a hagyományuknak híven.

IV. FEJEZET: KARÁCSONYI HAGYOMÁNYOK AZ IRODALMI SZAKKÖRÖN

A 20. század oly nagy változásokat eredményezett az egyetemes emberi kultúrában, amelyre az elmúlt évszázadok alatt nem volt példa. A hagyományos értékrend felbomlása, a szellemi és anyagi kultúra rohamos változása a hagyományórzó közösségeket is válsághelyzetbe sodorta. Az addigi, az élet minden területére kiterjedő szabályrendszer oly rohamosan változott, hogy a közösségek még nem voltak képesek kialakítani másféle túlélési stratégiát.

Napjainkban már ritka az az ember, aki elmondhatja magáról, hogy generációról generációra hagyományozódó kultúra közvetlen folytatója. Ritka az a gyermek, aki ezt a kultúrát otthonról hozza. (<http://www.kpszti.hu/pp/2015/bolcso.pdf>, 2017. 04. 29.)

Könnyelműség lenne azt várnunk, hogy az elveszett értékek egy eljövendő szép világban majd újratermelődnek. Ezért óriási a felelőssége az oktató-nevelő társadalomnak. Észre kell venniük, hogy a népi kultúra egészében kínálja a műveltség alapelemeit, a megelőző időszakok eredményeit, tapasztalatait.

„Fontos dolog, hogy valamiféleképpen újracsomózzuk annak a bizonyos szerves fejlődésnek a fonálát, hogy alternatívát tudjunk adni életszemléletben a mai fogyasztói társadalomnak. Természetes anyagú játékokat adjunk a gyerekek kezébe, s a magunk is énekeljünk nekik. Az óvodákban, iskolákban tanulják meg a gyerekek a természet körforgását, a különféle természetes anyagokkal való foglalatosságot; tudják megünnepelni az évkör és a család ünnepeit, ismerjék, tiszteljék hagyományainkat.”
(Beszprémy 1998: 111-112)

A néprajz által kínált műveltséganyag segítségével új pedagógiai rendszer születhet, amelynek első láncszemét az óvodában el kell kezdeni, majd az elemi, az általános- és középiskolában folytatni, s végül a felsőoktatási intézményben kiteljesíteni. A tapasztalatszerzésnek azokat a feltételeit és lehetőségeit kell megteremteni, amelyek által a gyermekek mindezt egyénileg és együttesen is átélhetik, önmaguk számára újrateremthetik. (<http://www.kpszti.hu/pp/2015/bolcso.pdf>, 2017. 04. 29.)

A hagyományos családi nevelésben a gyermeket érő hatások alakították, formálták viselkedésüket, magatartásukat, szinte észrevétlenül gyarapodtak ismereteik, fejlődtek képességeik, készségeik. A mindennapi étellel a mindennapi életre nevelték őket. A végső cél az kell legyen, hogy az oktatásban folyó nevelést olyan szemléletmód szabályozza, amely tekintettel van a helyi adottságokra, a gyermekek egyéni fejlettségére, életkorára, valamint arra, hogy kialakítsa az együttéléshez szükséges szokásokat. Az a gyermek, aki az

általános iskolában olyan, külsőségeiben és tartalmában visszatérő élményeket élhet át, amelyek a szülőföldjéhez, az otthonához kötik, egy életre szóló örökséget kap: a természet, a népi közösség örökségét.

A néprajzi ismeretek nélkül nem lehet megtanítanunk a hagyományos életmód alapjait sem. A falusi közösségekbe élő gyerekeknek évekkal ezelőtt talán könnyebb volt a néprajzi elemeket megtanulni, elsajátítani. De a mai fiatalabb generáció számára ez egyre nagyobb kihívást és feladatot jelent. Fontos tehát, hogy az iskola odafigyeljen a néprajz elsajátítására. A hagyományos életmód keretében, a hagyományos közösségben az identitás érzése önmagától, természetszerűen, észrevétlenül alakul ki, vagyis a hagyományos életmód minden egyes eleme az irányban hat, hogy az ebbe a közösségbe beleszülető, az ebben a közösségben élő, valamennyi egyénben ez az érzés ösztönösen kialakuljon, kialakulhasson. (<http://www.kpszti.hu/pp/2015/bolcso.pdf>, 2017. 04. 29.)

Az oktatás már kezdetektől fogva (19. század) bevonta a népköltészeti-népművészeti ismereteket és alkotásokat a nevelő-oktató munkába. Fontos szerepet kapnak a mesék, mondák, népdalok, közmondások, szólások, találósok, a népi díszítőművészet alkotásai. Napjainkban egyre jobban kiszélesedik a feladat: a hagyományos műveltség szinte minden szféráját az oktatási intézményeknek is közvetíteniük kell.

Az oktatási intézmények az óvodától a felsőoktatásig napjainkban a legjelentősebb kultúra közvetítő szereppel bírnak. Az iskolának tehát óriási a felelősége. Míg kezdetben az elméleti ismeretek átadására szorítkozott, hiszen mellette teljében érvényesült a kultúra átadás — átvétel hagyományos generációról-generációra irányuló módja, napjainkban szinte teljes egészében megkapta azt a feladatot, hogy a felnövekvő nemzedékeket felkészítse az életre. A társadalom életébe való beilleszkedést a hagyományos életmódban az ünnepi szokásokba való bekapcsolódás könnyítette meg.

Nem juthatunk el karácsonyi ünnepkörig anélkül, hogy előtte ne fedeznénk fel, vetnénk bele magunkat az egyházi ünnepekbe, az iskolában ne tudatosítanánk ezek fontosságát. Régen az emberek életében az ünnep jóformán egyet jelentett az egyházi év megszentelt napjainak ünneplésével. Az évkezdő adventtől az évváró András-napig sok ünnepe és jeles napja volt a katolikus egyháznak. Ezek többségéhez gazdag néphit- és szokás, hagyomány kapcsolódott. A vallásos ünnepek időpontja hivatalos egyházi szóhasználat szerint állandó vagy változó. Az állandó időpontú ünnepek dátumhoz köthetők. A gyerekkori találkozás a hagyományos eseményekkel fontos hatással lehet az ünneplés képességének kialakítására. A gyerekeknek még természetes kívánságuk, hogy felszabadultan, teljes lényükkel vegyenek részt abban, amit csinálnak; ünneplésben,

mulatságban, játékban. Ha ez az átélt szokás a kisgyerek számára tudatosan, remény lehet arra, hogy értelmileg és érzelmileg felnövekedvén sem veszíti el ezt a képességét. Az iskola helyet adhat a hagyományok életben tartására. Egy ünnep akkor jelent igazán élményt, ha azt gondos előkészület előzte meg; a gyerekek ilyenkor van módja személyesen tenni valamit a programért, és közben alkalma van hallani és elgondolkozni tartalmáról. (<http://www.kpszti.hu/pp/2015/bolcso.pdf>, 2017. 04. 29.)

Nagy szervezést igényelt közvetlenül a karácsony előtti foglalkozások megszervezése, lebonyolítása. Sok helyszín, sok feladattal. Az adventi időszak igazi célja az, hogy a gyerekek megismerhessék a közösségben megélt ünnep erejét. A rohanó, anyagi világban tudjunk megállni, együtt örülni, és szeretetünket, tiszteletünket egymás iránt kifejezni.

**Néprajzi ismeretek alkalmazhatósága
egy órán kívüli foglalkozás keretében**

Óravázlat

Téma: A kalendáris ünnepekhez kapcsolódó szokások és hagyományok

A tanítás helye: Salánki Középiskola

Osztály: 8. a osztály

Tanítás ideje: 90 perc

I. A tanulók elrendezése, csoportokra bontása. (Két csoport)

II. A zsűri és a tanulók köszöntése, játékszabályok elmondása

III. Feladatok:

1. Sorolj fel minél több olyan ünnepet, jeles napot, melyek a naptárhoz vannak kötve!
(10 perc, minden válasz 1 pont)

  2. Mondj minél több férjjesztő módszert! Nevezd meg azokat a napokat, alkalmakat melyek alkalmasak ezekre a jóslásokra!(5 perc, minden válasz 1 pont)

  3. Mi a kakukktojás és miért? angyal, éjjelizene, termőág, rétes, kántálás
(éjjelizene- a május 1.-éhez kötődik, a többi válaszlehetőség pedig a karácsony vigíliájához)
(5 perc, minden válasz 2 pont)

  4. Írj egy újévi köszöntő versikét! (10perc, max.10 pont)

  5. Milyen jeles napokhoz kapcsolódnak a következő mondások? (10perc, minden válasz 10 pont)
- Ha ezen a napon esik, negyven napig még lehet esőzésekre számítani.(Medárd napja- június 8.)
  - Ha megcsordul az eresz ezen a napon, nagyon jó bortermés lesz. (Vince napja- január 22.)

- Ha egy bizonyos személy neve napján nincs fagyás, nincs jég, akkor az említett személy majd tesz róla, hogy legyen. (Mátyás napja- február 24.)
- Csak akkor indulhat el nyáron az aratás, ha ezen a napon megszakad a búza töve. (Péter- Pál napja- június 29.)
- A karácsonyi időjárás múlik ezen a bizonyos napon, mert ha ekkor fagyos idő van, karácsonykor biztos nem látunk havat. (Katalin napja- november 25.)

6. Rajzolj le a karácsonyi szokáskörből egy jelenetet! *(pl. kántálás, betlehemezés)*
(10 perc, max.10 pont)

7. Mire használatosak a következő dolgok?

guzsaly, szenteltgyertya, hagymahaj, puttony, csap, lucaszék, jászol

(guzsaly-fonás; szenteltgyertya- gonosz szellemek elűzése, stb.; hagymahaj- a hímestojás megszínésére; puttony- ebbe teszik bele a szőlőt szüreteléskor; csap- a szüreti bálon elárverezett szőlővesszőkből, fűrtökből elkészített ajándék; lucaszék- Luca napján készítik, erre ráállva láthatóak meg a boszorkányok; jászol- a betlehemezésnél használt eszköz.) (10 perc, minden válasz 1 pont)

8. Sorolj fel minél több olyan alkalmat,

melynek alapja a közös munka volt a hagyományos paraszti életben!

(pl. tollfosztó, aratás, kukoricahántó, fonó, stb.) (5perc, minden válasz 1 pont)

9. Rendeztetek vitát! Jézuska vagy a Télapó hozza az ajándékot? Érveljtek ellene és mellette. (15 perc, max. 15 pont)

10. A magyar nyelvterületen a disznótor mindenütt jeles alkalom volt az adománygyűjtésre, köszöntésre, alakoskodó játékok bemutatására.

Játszatok el a bozsenkázást! (15 perc, max. 15 pont)

IV. Értékelés

A pontszámok összeszámolása.

Következtetések levonása. (Hogy érzitek, mit tanultatok a mai nap folyamán?)

Óravázlat

A tanítás helye: Salánki Középiskola

Osztály: 6. a osztály

Tanítás ideje: 90 perc

Téma: A betlehemi történet rendhagyó megelevenítése , valamint a betlehemes jászol és a hozzá tartozó attribútumok elkészítése

Cél: A lokális identitás erősítése

I. Szervezés

II. Ráhangolás

Van-e arról történetetek, hogy a családokban kisbaba született? Meséljétek el!

Hogyan ünneplitek családi körben a Jézuska születését?

III. Jelentés teremtés (óra menete)

Mivel szülőfalunkban nagy hagyománya van a betlehemezésnek, ezért erről beszélünk a mai foglalkozáson. Beszélgetés közben elkészítünk egy betlehemes jászolat a hozzá tartozó tárgyakkal.

Alapanyagok: kukoricakóré, csuhé, kenderkóc, színes dekorpapír, fűzfavessző, szalma, alma, vörös hagyma, ragasztópisztoly.

Kézműves foglalkozások közben elhangzó szövegek:

1. Jártok-e karácsonykor kántálni?
2. Milyen kántáló énekeket ismertek?
3. Ismeritek-e a József és Mária kezdetű kántáló éneket? Salánkon ennek egy nagyon szép változata él (a gyerekekkel elénekeljük).
4. Látatok-e salánki betlehemes játékot?
5. Volt-e már valaki tagja betlehemes csoportnak?
6. Énekeljük el közösen azokat az énekeket, amelyek a salánki betlehemes játékban elhangzanak.

Énekek:

I.

Kelj fel keresztyén lélek
a nagy Istenre, kérlek,
tekints bé a jászolba, jászolba
Úr Jézus fekszik abba,
betlehemi énekecske

betlehemi hercegecske
haj, haj, haj úgy repüljünk, mint a raj
úgy, úgy, úgy te kis Jézus jól aludj.

II.

Jámbor juhászim de elaludtatok,
Ennél a szép nyájnál egyedül hagyatok
Juhászság, pásztorság, mezei tanyaság
Ó de szép nyáj.
Nyájak legelnek fenn a hegyekben,
Nyájak legelnek lenn a völgyekben.
Juhászság, pásztorság, mezei tanyaság
Ó de szép nyáj.

III.

Pásztori társak keljünk fel, keljünk fel
Mindnyájan induljunk el.
Siessünk, ne késsünk
Még az éjjel Betlehembe érhessünk.

Miután elkészült a betlehemes jászol és hozzá tartozó attribútumok, játék következik:
Ismerjétek fel és nevezzétek meg a felolvasott szöveg alapján a salánki betlehemes szereplőit!

I. Angyal:

Dicsőítem Istent, és magukat kérem, hogy engedély nélkül a küszöböt átléptem, nemcsak magam vagyok társaim is, vannak melyek nem minden bokorba, akadnak.

II. Angyal: Hipp hopp hol szedtem vettem fáradt lábaimat, amint a Betlehem mezején sétáltam, sétálásom közben egy bakkecskére találtam, én attól úgy megijedtem, hogy emidébb ugrottam még a Pali pajtásomat is kin hagytam de ha egyet füttyentek kettőt csűrjentelek mindjárt itt terem (fütty) gyere be te Pali pajtás.

I. Pásztor: Istenem, Istenem hogyan kerülhetem én ilyen ismeretlen helyre, miközben igyekeztem Betlehem földjére, ki viseli gondját apró kis kecskéimnek, hogy a vadak szit ne tipjék őket ízről ízre. Hát véle van a pajtás, majd megőrzi a nyáját, csak őrá bízod, kire bízhatod (fütty) gyere be te Jani pajtás.

II. Pásztor: Amint Betlehem mezején sétáltam sétálásom közben egy Angyalszót halottam. Én attól úgy megijedtem, hogy emidőbb ugrottam még az öregapánkat is kin hagytam, fél lábát fájtassa kanfarát nem bírja, de ha egyet füttyentek kettőt csürjente az öregek módján ő is itt terem. Gyere be te Vén szatyor, jól eltartnak itt sörrel, borral, bárány pecsenyével,⁷⁷ rófös fekete fenével.

Öreg: Tárará tárará borsos karácsony jó estét kívánok!

Fiaim ti csak itt isztok, esztek, az öreg apátokról meg is felejtkeztek?

Öreg: Bizony pajtás jó vón egy hajtás, mert az öreg bejárta Ázsiát, Afrikát, Amerikát még a Salánki hömlöc alját, megis tanult mindenféle cineglóriát, mégis attól a kis fiútól kérdeztem meg karácsony első napját !

I. Angyal: Öreg tudo-e imádkozni?

Öreg: Fiaim a réten a juhokkal vannak, ne háborgasd őket!

Öreg: Szentebb az én lelkem, mint a tiétek, mert én már öreg vagyok.

Öreg: Három fertály zödre feküdjünk a földre, mint hatökör bögve be.

I. Pásztor: Hallod öreg angyal szól

Öreg: Hallom, hallom, hogy a hurka meg a kolbász nem fér a bőrébe, majd elfér az öreg belső részébe.

I. Pásztor: Hallod öreg angyal szól

Öreg: Hallom, hallom, hogy a kakas beszorult a rekeszbe. Majd kijön, ha az öreg kiszedi oszt a levesbe, beteszi

I. Angyal: Ének

Én mennyei angyal vagyok, néktek nagy örömet mondok,

Mert ma született néktek, akit jövendőltettek,

A szénán, a szalmán, oly szép nótát furulyázva

Ale, alleluja, az isten megáldja.

Öreg: Mit pénzelsz te pénzes gazda

Pénzt vár ez a pénzes buksza

Mely fából, rézből kifaragott erszény.

Régen oly gazdag volt, de most oly szegény

Ezért 5-10 ezresek járnak belé.

Társaimnak enni, inni, harapni valót

Mert igen messziről valók.

Kalapom csörgőre-csorgóra

Sört is innék, bort is innék, ha vóna

Legalább egy olyan kis pohárkával,
Mint a csizmám szára,
Szekerembe kereket, poharamba feneket,
Sok tetűt, sok bolhát, hogy jövőre is ölhessünk
Belőle 100 mázsát.

Köszönöm a közreműködést!

A karácsonyi jászol a az osztályterembe marad, hogy azzal is emlékeztessen benneteket
Jézuska születésére.

Áldott, békés karácsonyi ünnepeket kívánok!

Karácsonyi műsor

Szereplők: öregasszony, öregember, unoka, szomszéd, szomszédasszony, kántálók.

Kellékek: nagykendő, priccses nadrág, ing, szoknya, vállkendő, asztal, terítő, kancsó, tál pogácsa.

A család ül. (öregasszony, öregember, unoka, szomszédasszony)

-Öregasszony: Mindenki elment Isten házába, mi is imádkozzunk. Olyan imát, amelyet nem mondanak a templomban. Ezt én még öreganyámtól hallottam:

Ég szülte földet,

Föld szülte fáját,

Fája szülte ágát,

Ága szülte bimbáját,

Bimbaja szülte virágját,

Virágja szülte Szent Annát,

Szent Anna szülte Máriát,

Mária szülte urunkat,

Krisztus megváltóját

Aki ezt az imádságot reggel felkeltében

Este lefektében elmondja,

Megnyílik előtte a mennyek országa

mert hét fő bűne megbocsáttatik

Bekopog a szomszédasszony és a szomszéd. Ők is öregek, már nem mentek templomba.

Szomszéd: *Aggyon Isten jó estét mindnyájuknak.*

Aggyon bort, búzát,

A gazdának száz malacot egy ólat.

A gazdasszonynak száz icce kendert, egy orsót

Szénát, szalmát, szalonnát,

Két kis tarka bocikát.

Ének: *: Falu végén, Karácsonyi éjfélóra, A kis jézus aranyalma*

-Unoka: Édesszüléim, meséljenek egy kicsit

Öregasszony vagy öregember:

Jézus született Máriától, de erre négyezer esztendeig vártak, hogy megszülessen. A próféták ezt megjövendölték, hogy születik majd egy Messiás, aki meg fogja váltani a világot. Amikor elérkezett az idő, Máriának meg szent Józsefnek megjelent az angyal és mondta nekik, hogy menjenek Betlehembe, mert ott fog megszületni a világ megváltója. Mentek éjjel-nappal. Mikor odaértek, mentek házrul-házra, de senki sem fogadta be őket. Az emberek olyan hitetlenek voltak. Még gúnyolták is a szent családot.

Élt ott egy kovács, annak vót egy vakn és kezetlen leánya. Az monta nekijek, mennyenek a városon kívül, ott van egy üres istálló, abban megszállhatnak. Ezér a cselekedetijér a leánynak kinőttek karjai, kinyíltak szemei. József és Mária alig helyezkedett el az istállóban, éjfélkor meg is született a Jézus. Ekkor ojan fényesség támatt, hogy az egész város fényes lett, nem lehetett a nagy fényességtül semmit se látni. Osztt akkor az angyal megjelent a pásztoroknak és kihirdette nekik, hogy mennyenek, mert megszületett az Isten Fia. Kövessék a csillagot. Amint mentek, az istálló előtt a csillag megállt. Bementek oda az istállóba, és letérgyeltek az Isten Fija előtt, őt imádták.

Azután elmentek a napkeleti bölcsek is: Gáspár, Boldizsár, Menyhért. Ezek vittek a Jézuskának ajándékot: aranyat, tömjént, mirhát.

De Szűz Mária nem tartotta meg, hanem az aranyat elosztotta a szegények között, a tömjént meg e templomokba adta, avval füstölnek az oltári szentség előtt.

Akkor megént megjelent az angyal és monta, hogy vegyék a gyermeket, meneküljenek, Mert van egy gonosz király, Heródes, az meg akarja öletni a Kisdedet. Összeszedték magokat és menekülni kezdtek. Eccer már majdnem elfogták őket Heródes katonái, de egy szegény paqrasztember éppen akkor vetette a búzát. Mikor a katonák megkérdezték, mikor látta a Szent Családot erre menni, az vót rá a válasz, hogy akkor amikor a búzát vetettem. DE akkorra az a búza már olyan nagyra nőtt, hogy aratni kellett. Ezt a csudát az Isten csinálta.

Öregember:

Asszony kínáljuk már meg valamivel a szomszédot: *Na én biztos nem állok fel máma éjfélig, hogy majd egész évben ne kotloggyanak a tyúkok. Ezek a maji fijatlok még ezt az időt se tuggyák kiülni. Eriggy jányom aggyál abul a bélesbül.*

Az unoka nem szereti a héját. Ki akarja dobni.

Az öregasszony rászól: *ki ne lökd te, jó lesz avval a karácsonyi morzsával a tehen tőgyét kengetni.... Vajon megetette édesapád rendesen a jószágot, mer ha nem, máma éjjélkor panaszkodni fognak emberi nyelven egymásnak, Az nem jót hozna a házra.*

-Szomszédasszony: Én elmondom néktek, hogy mit csináltunk régen karácsony éjjelén: Fornoson aszt tartották, hogy amelyik leány karácsony éjjélkor először merít a falu szélén levő kútból, *az aranyvizet* merít, olyat, amelyikben Jézus fürdött meg, az egészséget merít magának. Meg amijér ű vót a legügyesebb az megy legelőször férjhez.

Öregyasszony: Még öreganyám mesélte, hogy az ű nagyapja megcsinálta a lucaszéket. Luca-naptól karácsonyig faragta, nem vót abba egy szem vasszeg se, tizenháromféle fábul készítette és karácsonykor az éjjéli misén meglátta rulla a boszorkányokat. De sose merte elmondani, hogy kiket látott, csak azt monta, hogy bizony sokan vótak.

Jönnek a kántálók:

Újra eljött hozzánk

Szent karácsony napja,

Örüljön mindenki,

Ki e földet lakja.

Megszületett Krisztus

Kárhozattól megment,

Öröm van a mennyben,

Ujjongás van itt lent.

Szabad az Istent dicsérni?

Válasz: Szabad

Énekelnek: *Mennyből az anygyal, Pásztorok, pásztorok..., Pásztorok keljünk fel*

Egyik kántáló:

Kalapom csörgőre csorgóra,

Sört is innék, bort is innék, ha vóna.

Legalább ojan kis pohárkával mint a csizmám szára.

Poharamba feneket, szekerembe kereket,

Sok tetűt, sok bolhát,

Hogy jövőre ölhessünk belőle száz mázsát.

Énekelve:

Nosza tehát jó gazda, bocsáss minket utunkra.

Házadra, nyájadra szálljon Isten áldása

ÖSSZEFOGLALÁS

A népszokások többszörösen rétegzett egymásra épülő tartalmakat, mondanivalót hordoznak magukban. Ennek alapja az évszakok ciklikussága, s e váltakozáshoz igazított mezőgazdasági munkák rendje, a keresztény egyház liturgiája és a paraszti kultúrában ismert szokások hagyományai. A népszokások jelentése és formája jelentős történeti változásokon ment keresztül az évszázadok során. Emellett új szokások is megjelentek, amelyek bizonyos idő után folklór jelleget öltöttek.

Jelen munkámban a kalendáris ünnepekhez tartozó karácsonyi szokásokat és hiedelmeket vizsgáltam meg az egykori történelmi Ugocsában. Kutatásom során arra a kérdésre kerestem a választ, hogy az általam vizsgált hagyományok, szokások milyen mértékben maradtak fenn, ill. milyen változásokon mentek keresztül az évszázadok során. Hisz gyorsan változó világunkra jellemző, hogy a közösségi szokások egyre kevesebb jelentőséget kapnak.

Kutató munkámmal az általam felgyűjtött néprajzi anyag terjedelme és gazdagsága bizonyítja az emberek ragaszkodását az egykori közösségi alkalmakhoz és az azokhoz kapcsolódó szokásokhoz. Ez a tény nemcsak az idősebb, de a fiatalabb nemzedékre is egyaránt jellemző. Ennek pedig csak az lehet a magyarázata, hogy a haladó és fejlődő világ személytelenségével szemben a közösségnek szüksége van az emberi kapcsolatokra, barátokra és együttlétre. Tényként állapítottam meg, hogy a kutatott szokások amellet, hogy évszázadokig fennmaradtak, mégis nagy változáson mentek keresztül. Az ünnepi szokások egykori rendje felbomlott, ma már sok esetben nem hordozzák azokat a tartalmi jegyeket sem, amelyeket néhány évtizeddel ezelőtt. Ennek egyik oka a több évtizedig hatalmon lévő szovjetrendszer. A II. világháború alatt a szovjetek a saját, számunkra teljesen idegen kultúrkörükből vett hagyományait erőltették rá az itt élőkre (szilveszteri álarcosbál a farsangi alakoskodás helyett, Télapó-ünnepség, stb.) Ugyanakkor új világi, állami ünnepek jelentek meg, olyanok, mint november 7. február 23. (a szovjet hadsereg napja), május 1. (a munka ünnepe), március 8. (nemzetközi nőnap), május 9. (a győzelem napja) stb. Ezen új ünnepeknek semmi múltja nem volt, illetve a kárpátaljai őslakosságot olyan negatív eseményekre emlékeztette, amelyhez egyáltalán nem illett az ünneplés. A rendszerváltás után már természetesen új fejezetet nyílhatott a vidék több évtizedig felsőbb hatalom diktálta ünneprendszerének alakulásában, azonban az ekkor felnövő generáció sokszor még mindig értékzavarokkal küzd.

A hagyományos értékrend felbomlása, a szellemi és anyagi kultúra rohamos változása a hagyományörző közösségeket is válsághelyzetbe sodorta. Napjainkban egyre jobban kiszélesedik a feladat: a hagyományos műveltség szinte minden szféráját az oktatási intézményeknek is közvetíteniük kell. A végső cél az kell legyen, hogy az oktatásban folyó nevelést olyan szemléletmód szabályozza, amely tekintettel van a helyi adottságokra, a gyermekek egyéni fejlettségére, életkorára, valamint arra, hogy kialakítsa az együttéléshez szükséges szokásokat. Az a gyermek, aki az általános iskolában olyan, külsőségeiben és tartalmában visszatérő élményeket élhet át, amelyek a szülőföldjéhez, az otthonához kötik, egy életre szóló örökséget kap: a természet, a népi közösség örökségét. Következtetésként elmondhatjuk, hogy jelen kutatás pozitívuma a gazdag leíró néprajzi anyag feltárása, amely megfelelő alapot biztosít a további összehasonlító kutatáshoz.

РЕЗІЮМЕ

У даній роботі представлені різдвяні звичаї та повір'я колишнього історичного комітату Угоча. Під час дослідження ми поклали собі за мету дослідити, наскільки дотримуються старовинних звичаїв та традицій в наш час, а також дати відповіді на питання: в якій мірі та у що вони трансформувалися. Адже для сучасного швидкоплинного світу характерно, що звичаї тої чи іншої спільноти відходять у минуле.

Багатство та обсяг зібраних нами етнографічні матеріалів вказують на те, що місцеві жителі дотримуються колишніх звичаїв і традицій, що характерно не лише для старшого, а й для молодшого покоління також. Це пояснюється тим, що сучасний віртуальний світ, який набуває швидких темпів розвитку, не замінить особистісних контактів, друзів та спільне перебування людей. Безперечним фактом є те, що традиції та звичаї впродовж десятиліть зазнали чималих змін. Колишня гармонія святкових традицій порушилась, нині – в більшості випадків – ці культурні цінності не мають вже того значення, як кілька десятиків років тому.

ADATKÖZLŐK

Csepe

Fudella Angéla (született: 1978, helység: Csepe/Feketeardó)

Hopák Sándor (született: 1944, helység: Csepe)

Karácsfalva

Gorondi Albert (született: 1975, helység: Karácsfalva)

Tóth Erzsébet (született: 1969, helység: Karácsfalva)

Salánk

Kenéz Anna (született: 1935, helység: Salánk)

Kész Gizella (született: 1971, helység: Salánk)

Sárga László (született: 1950, helység: Salánk)

FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

1. Bagu Balázs: *Bátyúi jeles napok és szokások*. Intermix kiadó, Ungvár-Budapest, 2006.
2. Balassa Iván–Ortutay Gyula: *Népszokások - dramatikai hagyományok*, In.: Magyar Néprajz VII. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999.
3. Beszprémy Katalin: *Népi játszóház: szöveggyűjtemény és segédanyag a Népi játszóházi foglalkozásvezetői tanfolyam hallgatói számára*. Magyar Művelődési Intézet Népművészeti Osztály, Budapest, 1998.
4. Botlik József–Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993.
5. Deschman Alajos: *Kárpátalja Műemlékei*. Tájak – Korok - Múzeumok Kiskönyvtára, Tájak – Korok – Múzeumok Egyesület, Budapest, 1990.
6. Dömötör Tekla: *Naptári ünnepek, népi színjátás*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
7. Dömötör Tekla: *Magyar népszokások*. Corvina kiadó, 1972.
8. Fedák Anita: *Kongózás, Muzsákolás, Gubázás Kárpátalján*. Ungvár, 2007.
9. Geszti Zsófia–Pákay ViktóriaG–Tar Imola: *Kultúrakutatás Kárpátalján. Néprajzi kulturális antropológiai konferencia tanulmánykötete*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2005.
10. Kállai Szabolcs–Köteles Viktória–Bíró András: *Kárpátalja száz csodája – Rejtőzködő értékek nyomában*. Totem kiadó, Budapest, 2009. In: Kerényi György (szerk.): *Magyar Népzene Tára II. Jeles napok*. Budapest, 1953.
11. Molnár V. József: *Örökség*. Örökség könyvműhely, Budapest, 2009.
12. Móricz Kálmán: *Nagydobrony*. 1993.
13. Ortutay Gyula: *A magyar folklór*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.
14. Punykó Mária: *Madarak voltunk...:Kárpátaljai néprajzi írások*. Hatodik Síp Alapítvány, 1999.
15. Réső Ensel Sándor: *Magyarországi Népszokások*. Nemzeti Örökség kiadó, Budapest, 2011.
16. Riskó György: *Pásztorok, keljünk fel...* Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Nagyszőlős, 1999.
17. Róheim Géza: *Magyar Néphit és Népszokások*. Budapest. Az Atheneum irodalmi és nyomdai R. T. kiadása, Szeged, 1990.

18. Szabó István: *Ugocsa megye*. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest; Új Mandátum Könyvkiadó, Beregszász, 1994.
19. Újvári Zoltán: *Népi színjátékok és maszkos szokások*. Debrecen, 1997.
20. Voight Vilmos: *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez*. Budapest, 1993.
21. Voight Vilmos: *A magyar folklór*. Osiris kiadó, Budapest, 1998.
22. Tátrai Zsuzsanna–Karácsony Molnár Erika: *Jeles napok, ünnepi szokások*. Mezőgazda Kiadó és Planétás Kiadó, Budapest, 1997.
23. Kulturális emlékezet
http://www.bgk.uniobuda.hu/~tkt/.../7_A_kulturalis_emlekezet.pdf (2016.09.29.)
24. Kárpátalja hetilap <http://www.karpataljalap.net/?q=2010/08/27/karacsony-falva>
(2016.09.29.)
25. Karácsfalvi Sztojka Sándor Görög Katolikus Líceum
<http://www.magyarKurir.hu/hirek/karacsfalvai-sztojka-sandor-goeroeg-katolikus-liceum>
(2017.03.29.)
26. Kerkayné Maczky Emese: *Karácsonyi ünnepkör*
<http://www.mek.oszk.hu/16700/16733.pdf> (2017.04.24)
27. „Hagyomány nem a láng őrzője, hanem a láng tovább adása”
<http://www.kpszti.hu/pp/2015/bolcso.pdf> (2017. 04. 29)

MELLÉKLET

Salánki református betlehemes játék

Gyűjtötte: Kész Ida

Szereplők: 2 pásztor, öreg, 2 angyal

Öltözet:

Angyalok: ministránsruha vagy fehér hosszú vászonruha, csizma, fehér vagy ezüstsínű süveg csillagokkal, kezükben fából készült kard.

Pásztorok: Fehér ing, bőgatya, csizma, kalap vagy kucsma, bekecs, tarisznya, pásztorbot.

Öreg: Fehér ing, bőgatya, csizma, kucsma, guba, tarisznya, pásztorbot.

Betlehem templom alakú, két toronnyal.

I. Angyal: Boldog Karácsonyi ünnepeket kívánok! Befogadják a bábos betlehemet?

Dicsőítem Istent, és magukat kérem, hogy engedély nélkül a küszöböt átléptem, nemcsak magam vagyok társaim is, vannak melyek nem minden bokorba, akadnak.

Azt kérdik, ki vagyok, és hogy honnan jöttem, angyal vagyok biz én hazám Betlehem. Betlehemet hoztunk eme ismeretlen helyre oly sok ezer éve. Az örök Isten felmagasztalására, világ üdvözítője Jézus jelent itt meg. Ha megengedik még többet is, beszélünk, hol születet Jézus mindent el, mesélünk.

Glória: Édes szent szűzanya.

Ének: Kelj fel keresztyén lélek

a nagy Istenre, kérlek,

tekints bé a jászolba, jászolba

Úr Jézus fekszik abba,

betlehemi énekecske

betlehemi hercegecske

haj, haj, haj úgy repüljünk, mint a raj

úgy, úgy, úgy te kis Jézus jól aludj.

II. Angyal: Hipp hopp hol szedtem vettem fáradt lábaimat, amint a Betlehem mezején sétáltam, sétálásom közben egy bakkecskére találtam, én attól úgy megijedtem, hogy emidébb ugrottam még a Pali pajtásomat is kin hagytam de ha egyet füttyentek kettőt csűrjentelek mindjárt itt terem (fütty) gyere be te Pali pajtás.

I. Pásztor: Istenem, Istenem hogyan kerülhetem én ilyen ismeretlen helyre, miközben igyekeztem Betlehem földjére, ki viseli gondját apró kis kecskéimnek, hogy a vadak szit ne

tipjék őket ízről ízre. Hát véle van a pajtás, majd megőrzi a nyáját, csak órá bízd, kire bízhatod (fütty) gyere be te Jani pajtás.

II. Pásztor: Hopp pistók jó estét lám én is itt vagyok, kint olyan hideg van szinte majd meg fagyok. Derék természetem jól meg tekintsétek, amit a szám beszél azt is megértsetek, de ne azon csodálkozzatok ,hogymilyen kis pörge bajszom van, hanem azon csodálkozzatok mi történt az éjjeli szálásomon

II. Angyal: Mi történt az éjjeli szálásodon?

II. Pásztor: Amint Betlehem mezején sétáltam sétálásom közben egy Angyalszót halottam. Én attól úgy megijedtem, hogy emidőbb ugrottam még az öregapánkat is kin hagytam, fél lábát fájtassa kanfarát nem bírja, de ha egyet füttyentek kettőt csürjente az öregek módján ő is itt terem. Gyere be te Vén szatyor, jól eltartnak itt sörrel, borral, bárány pecsenyével,⁷⁷ rőfös fekete fenével.

Öreg: Tárará tárará borsos karácsony jó estét kívánok!

Fiaim ti csak itt isztok, esztek, az öreg apátokról meg is felejtkeztek?

I. Angyal: Állj meg te vénszatyor ne tátsd el a szádat, tán egy pálinkás kulacstól cseppent el a nyálad?

Öreg: Bizony pajtás jó vón egy hajtás, mert az öreg bejárta Ázsiát, Afrikát, Amerikát még a Salánki hömlöc alját, megis tanult mindenféle cineglóriát, mégis attól a kis fiútól kérdeztem meg karácsony első napját !

1A.: Öreg vótá már Betlehembe?

Öreg: Hol hol Debrecenbe? (Vótam én már vin tehenbe oszt szaros lett a nyakam csigálya)

I. Angyal: Öreg tudo-e imádkozni?

Öreg: Tudok egy kicsit.

I. Angyal: Na halljuk?

Öreg: Ácitus pácitus lágy cipó, meleg hús!

Ki kolbász be kolbász aztán az Öreg gyomrába egy fél liter lemász.

I. Angyal: Tudol-e még többet?

Öreg: Nem fiam, taníts meg.

I. Angyal: Mondjad öreg Atyának.

Öreg: Szaladjak a tölgyfának?

I. Angyal : Nem, nem öreg Atyának.

Öreg: A te ráncos gatyádat.

I. Angyal: Nem, nem öreg Atyának.

Öreg: Legyen neked Atyának.

I. Angyal: Mondjad öreg, fiúnak.

Öreg: Fiaim a réten a juhokkal vannak, ne háborgasd őket!

I. Angyal: Nem, nem öreg, fiúnak.

Öreg: Legyen neked fiúnak.

I. Angyal: Mondjad öreg, szentlélek.

Öreg: Szentebb az én lelkem, mint a tiétek, mert én már öreg vagyok.

I. Angyal: Nem, nem öreg, szentlélek.

Öreg: Legyen neked szentlélek.

I. Angyal: Mondjad öreg Istennek.

Öreg: István bátyám adjon 20 hrivnyát pálinkára had jusson mind az ötünk számára.

I. Angyal: Nem, nem öreg Istennek.

Öreg: Legyen neked Istennek.

I. Angyal: Mondjad öreg nevében.

Öreg: Ne vigyetek engem megyek én magamtól is.

I. Angyal: Nem, nem öreg nevében.

Öreg: Legyen neked nevében.

I. Angyal: Mondjad öreg ámen

Öreg: Állj meg te kis lány ott az ajtóba, mert én nagyon félek, nagyon félek!

I. Angyal: Nem, nem öreg ámen.

Öreg: Legyen neked ámen.

I. Angyal: Öreg mit hoztál a kis Jézuskának?

Öreg: Nesze te kis Jézuska, Hoztam neked egy szép piros almát meg egy vörös hagymát amivel megronthatod az ördögök hatalmát. Juj, de vörösség van oda benn.

I. Angyal: Ne félj öreg ne félj kis Jézuska fekszik ott. Öreg hány óra?

Öreg: Három fertály zödre feküdjünk a földre, mint hatökör bögve be.

Ének: Jámbor juhászim de elaludtatok,

Ennél a szép nyájnál egyedül hagyatok

Juhászság, pásztorság, mezei tanyaság

Ó de szép nyáj.

Nyájak legelnek fenn a hegyekben,

Nyájak legelnek lenn a völgyekben.

Juhászság, pásztorság, mezei tanyaság

Ó de szép nyáj.

II. Angyal: Glória

I. Pásztor: Hallod öreg angyal szól

Öreg: Hallom, hallom, hogy a hurka meg a kolbász nem fér a bőrébe, majd elfér az öreg belső részébe.

II. Angyal: Glória

I. Pásztor: Hallod öreg angyal szól

Öreg: Hallom, hallom, hogy a kakas beszorult a rekeszbe. Majd kijön, ha az öreg kiszedi oszt a levesbe, beteszi

II. Angyal: Glória. Mi vagy te gomolya?

I. Angyal: Ének

Én mennyei angyal vagyok, néktek nagy örömet mondok,
Mert ma született néktek, akit jövendöltettek,
A szénán, a szalmán, oly szép nótát furulyázva
Ale, alleluja, az isten megáldja.

I. Angyal: Öreg vess keresztet.

Öreg: Meg ennék egy sós peracet.

I. Angyal: Öreg vess keresztet.

Öreg: Keresem, de nem találom.

I. Angyal: Öreg vess keresztet.

Öreg: Mindjárt kiszúrom a szemedet!

Ének

Pásztori társak keljünk fel, keljünk fel
Mindnyájan induljunk el.
Siessünk, ne késsünk
Még az éjjel Betlehembe érhessünk.

Öreg: Mit pénzelsz te pénzes gazda

Pénzt vár ez a pénzes buksza
Mely fából, rézből kifaragott erszény.
Régen oly gazdag volt, de most oly szegény
Ezért 5-10 ezresek járnak belé.
Társaimnak enni, inni, harapni valót
Mert igen messziről valók.
Kalapom csörgőre-csorgóra
Sört is innék, bort is innék, ha vóna
Legalább egy olyan kis pohárkával,

Mint a csizmám szára,
Szekerembe kereket, poharamba feneket,
Sok tetűt, sok bolhát, hogy jövőre is ölhessünk
Belőle 100 mázsát.

Ének

Nosza tehát jó gazda, jó gazda,	(rossz gazda, rossz gazda)
Bocsáss minket utunkra.	(dőljön rád a gerenda)
Házadra, nyájadra	
Szálljon Isten áldása	(kontyos bot a hátadra)

Nosza pajtás fogd az ajtót,
Ragadd meg a kilincstartót,
Mars kifelé, mars, mars, mars!

Salánki görögkatolikus betlehemes játék

Gyűjtötte: Kalanics Éva, Krizs Olivér

Adatközlő: Szimku Margit, 88 éves

Szereplők: 2 pásztor, egyik alacsonyabb a másik magasabb; öreg, alacsonyabb a pásztoroknál; 2 angyal, lehetőleg egyforma magasak.

Öltözet:

Angyalok: ministránsruha vagy fehér hosszú vászonruha, csizma, aranykorona

Pásztorok: Fehér ing, fehér bőgatya, csizma, kalap, fekete lajbi, pásztorbot.

Öreg: Fehér ing, bőgatya, csizma, kucsma, guba, tarisznya, pásztorbot.

A két betlehemhordozó átlagos öltözetben.

II. Pásztor: Boldog Karácsonyi ünnepeket kívánok! Befogadják a betlehemeseket?

Dicsőítem Istent, és magukat kérem, midőn engedély nélkül az ajtón beléptem, nemcsak magam vagyok, társaim is, vannak melyek nem minden bokorba, akadnak.

Kérdezzék, ki vagyok, és hogy honnan jöttem, pásztor vagyok biz én, hazám Betlehem. Betlehemet hoztunk ide, ismeretlen helyre oly sok ezer éve. Az örök Isten felmagasztalására, világ üdvözítője Jézus jelent itt meg. Ha megengedik még többet is, beszélünk, hol születet Jézus mindent el, mesélünk.

Az öreg és az első pásztor bejön a házba

Öreg: Gyertek csak fiaim mondok én valamit, ami velem a mezőn történt. Állva a legelőn, midőn szétekintek, olyan csodás ragyogást vett a szemem észre, és ez a szép ragyogás annyira meglepett, hogy bámulatomban nem tudtam mit teszek. Midőn felocsultam, édes egeimnek közeledtek felém, mind hangja a szerének, s azóta a hangok mind fülemben csengnek, hangosan vert szívem szemeim örülnek.

I. Pásztor: Szeretett jó Atyám, ilyet én is láttam, de, hogy mi léssen azt föl nem foghattam.

II. Pásztor: Én azért gondolom, hogy valami léssen, mert bárányaim vígan ugrálnak a réten.

Erre az angyalok megnyitják az ajtót és éneklük:

Angyalok éneke: Velünk az Isten értsétek meg nemzetek,

És térjete meg, mert velünk az Isten.

I. Pásztor: Figyeljete társaim mily szép, ezt halljátok, ezek nem lehetnek csupán földi hangok.

Angyalok: Ne féljetez pásztorok, pásztorok örömet hirdetez, mert ma néktez született, született egy szűznek méhéből szűzön szült véréből Megváltó Istennek Aleluja, Aleluja. Hogyha pedig e csodát látni akarjátok, Betlehembe menjetez és ott léssen helyetez. Fogtok ott jászolba, takarva pályába kisdedet találni, Ale aleluja, Ale aleluja.

Öreg: Jámbor pásztor társaim, ide figyeljetez! Angyalok jöttez örömet hirdetez, hogy mostan az éjjel Messiás született, ki által a világ kegyelmet és üdvöt nyert.

II. Pásztor: Légy oly jó öregünk, vezess minket oda, hogy mi is imádkozzunk Őtet, földön leborulva.

Öreg: Elmegyünk fiaim, mindnyájan Betlehembe, hol a Megváltó Istenünk született. Hagyjuk itt a nyáját, míg mi oda járunk, majd vigyáz az rája, akit ott imádunk. Most pedig az úton tessék az Istennek, kezdjük rá mindjárt ezt a szép éneket.

Körbe mennek a pásztorok Betlehembe.

Pásztorok éneke: Isten fia született ma, hozzánk magát megalázta.

Tisztaság a Szűztől, az Isten szülőtől megtestesült,
Mert hirdette angyali hang jövetelét ide hozzánk,
Hogy születésének emberek üdvének ideje már.

Megérkeznek a pásztorok.

I. Pásztor: (imádkozik) Imádlak Jézusom, kit oly régen vártunk. Add meg, amit kérőnk tőled üdvözítő Urunk. Szegény pásztor vagyok, csak a hit a kincsem. szent hitembe Uram erősíts meg engem.

II. Pásztor: (imádkozik) Édes kis Jézusom, szemlélek boldogon. Ó be szépen nyugszol a szegény jászladba. Szeretett jézusom ó áldj meg engem, és ad meg amit kérek tőled. Nincs nekem egyebem, csak a reménységem. Szent hitembe Uram erősíts meg engem.

Öreg: Én már öreg vagyok, és sok időt éltem, de ilyen nagy örömben soha nem volt részem. Jászolban fekvő kisded, Messiásom. Örömöm, reményem minden boldogságom. Én ősz szegény szolgád, imádkozom hozzád, hogy ránk áldásodat kegyelmesen bocsásd. Áldj meg mindnyájunkat, adj őj szívet nekünk, hogy így énekelve téged dicsőítsünk.

Ének együtt: Az ég és föld, az ég és föld mostan ünnepelnek,

Angyalok népek, angyalok népek vígan örvendeznek.
Krisztus született, Isten ember lett, angyalok éneklük,
Királyok üdvözlik, pásztorok örülnek térdeikre esve.
Csodát, csodát híresztelnek, most Betlehemben, most Betlehemben.
Történt e nagy csoda, a tisztaságos, a tisztaságos
Szent Szűz fiat szült ma, Krisztus született, Isten ember lett

Angyalok éneklnek, királyok üdvözlik, pásztorok örülnek
térdeikre esve csodát, csodát híresztelnek.

Öreg: Ti jó kis keresztények és tisztos magyarok, kik minket a házba szívesen látattok. Engedje az Isten ti is gyermekitek, unokákkal együtt ünnepehessetek, megelekedéssel sok számos éven át. Éltesse, éltesse az Isten sok számos éven át, éltesse az Isten sok számos éven át.

Öreg: (viccesen mondja) Bajuszom csak csorgóra, sört is innék, bort is innék, ha vóna. Még egy kis pálinka is jó lenne oly kis pohárkával, mint a csizmám szára. Mit pénzelsz te pénzes gazda, pénzt vár ez a pénzes buksza. Mely fából, rézből kifaragott erszény, régen oly gazdag volt, de most oly szegény most csak százaz járul belé.

Ének

Nosza tehát jó gazda, jó gazda,
Bocsáss minket utunkra.
Házadra, nyájadra
Szálljon Isten áldása.

XVI. Nemzetközi Betlehemes Találkozó – Debrecen, 2006

(Felvétel: Korniss Péter)

Élő betlehemes népszokások - Salánk, 2012

(Felvétel: Kalanics Éva)

Örömhír elvitele a Beregszászi Idősek Otthonába – 2014
(Felvétel: Kalanics Éva)

Salánki betlehemes csoport fellépése a Debreceni Egyetemen – 2015
(Felvétel: Kész Réka)

Bozsenkázás Salánkon - 2015
(Felvétel: Kész Gergely)

Bozsenkázás Salánkon - 2015
(Felvétel: Kész Gergely)